

LL. 427.

Kisztei Péter

Üstökös Csillag. Kassa. 1683.

Harsányi István

Kisztei Péter élete és munkái.

Ára 1 K 60 f.

SÁROSPATAK

NYOMTATTÁK DANI ÉS FISCHER A REF. FŐISKOLA BETŪVEL

1910.

ÜSTÖKÖS CSILLAG;

Avagy:

Olly edgyügyü rövid Elmélkedés,
mellyben meg-mutogatódik, mind a' Sz.
Irási Tudomány szerint, s' mind a' külső *Historiákból*,
és a' minden időbéli *Experientiából*, micsoda
ítéletben kellyen lenni kinek kinek
az *üstökös Csillagok* felől.

MELLYET

az 1680-dik Esztendőben Karácson Ha-
vának 22-dik napján támadott, és azután 1681-dik
Esztendőben-is, az Első Hónak, avagy Bóldog Aszszony
Havának 26 dik napjáig láttattatott, csudálatos nagyságú
üstökös Csillagnak alkalmatosságával irt, és, a' Gön-
tzi Gyülekezetben elpraedicállott,

KISZTEI PETER,

Christus Urunk születésének 1682-dik Esztendejében
Bőjt más Havának 2-dik és 16-dik napján.

(Medailon alakú nyomdajegy.)

CASSAN;

Nyomtattatott BOSYTZ ISTVAN által, 1683. eszten.

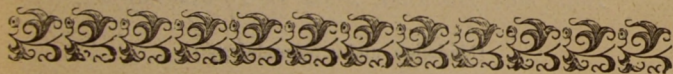
A sárospatoki ref. főiskola könyvtárának.
Sárospatok. 1910. nov. 1. Kassai István

Hieronymus Zanchius de operibus Creat.

Part. 2. Lib. 3. cap. 2. pag. 298.

Censeo, si non semper, soepe tamen Cometas excitari per causas quidem naturales; sed tamen speciali DEI voluntate, ut iis sua indicet judicia, quae exsecuturus est in mundum propter nostra scelera.

A M E L T O S A G O S és F E N Y E S

K E S M Á R K I

T H Ö K Ö L Y I

I M R E N E K ;

I S T E N K E G Y E L M E B Ő L

Magyar Ország edgyik Részének

F E J E D E L M É N E K ,

és Vrának, az Istennek e Magyar

Hazában lévő Anyaszentegyházának

Erős Oltalmazójának, és *Fautorának*,

Nékem kegyelmes Vramnak, &c.

Szerencsés, és győzedelmes uralkodást, dolgaiban

boldog elő-menetelt, és minden kegyel-

mekben bővelkedést kívánok.

K E G Y E L M E S V R A M !

Mihelyt ezen üstökös Csillagok felől valo Elmél-
kedésimnek közönségessé-tétettetésében magamat el szán-
tam, mindgyárt a' Nagyságod Méltóságos Neve ötléc

VSTÖKÖS
CSILLAG;

N. W. G. D. 824.

Olly edgyügyü rövid Elmélkedés,
mellyben meg-mutogatódik, mind a Je-
rásai Tudomány szerint, s' mind a külső Historiákban,
és a' minden időbeli Experienciából, micsoda
ítéletben kellyen lenniükinek kinek
az üstökös Csillagok felől.

MELLYET

Az 1680-dik Éftendőbē Karácson Ha-
vának 22-dik napján támadott, és azután 1681-dik
Éftendőben-is, az Első Hónak, avagy Bóldog Afzszony
Havának 26 dik napjáig láttattatott, csudálatos nagyságú
üstökös Csillagnak alkalmatosságával irt, és, a' Gön-
tzi Gyülekezetben el-prædicállott.

KISZTEI PETER,

Christus Urunk Születésének 1682-dik Éftendőjében
Bőjt más Havának 2 dik, és 16-dik napján.

Das kö...
... ezen üstökös Csil-
... gok felől való Elmélke-
... delimnek köszönsegeffé-
... tette-
H 2

AJANLO LEVEL.

elmemben, hogy az alatt a' bátorságos Pais alatt lászon Nap fényt. Vgy vagyon ugyan, hogy a' Nagyságod Méltóságos Személyével a' magam együgyü és alacson sorsát egybe-hasonlítom, tarthatoc attol, hogy netalám vissza verettetem: De ha más felöl a' Nagyságod Fejedelmi kegyelmességét meg gondolom, ismét olly jó reménségre emelkedem, hogy e' kiseded és együgyü Munkácskám Nagyságod Méltóságos Fejedelmi Személye előtt nyilván kedvet fog találni. Erre pedig indított engemet kivált-képpen Nagyságod édes Hazájához s' Nemzetéhez valo nagy indulattya, és buzgolkodo szereteti, mellyből azt cselekedte Nagyságod immár alkalmas időtül fogva, hogy életénec idejéhez képest, majd ereje felett valo terhes gondgyát, testi lelki szabadságáért fegyverben levő s' régtől fogva sokat szenvedő édes Magyar Nemzetünknek magára fel-vállalá, és az időtül fogva annac ügyét forgatván, sem testi törődésit, sem e'mebéli éjjeli nappali sok nyughatatlankodásit nem sajnálta, sem pedig költségénec nem kedvezett Nagyságod, hogy az Isten Magyar Sionának romladozott kő-falait építgethesse, és az el esett lelki és testi szabadságát e' Magyar Hazának helyére állathassa. Gyenge ugyan Kegyelmes Vram, és kicsiny az Ajándék, a' mellyet én Nagyságodnak ajánloc, és a' mellyel kedveskedem: de mindazonáltal bizom még is, hogy valamiképpen kedvellette Isten a' ki a' Sz. Sátornak épületire csak kecske-szőrt adott is, Exod. 35. v. 23. nem lévén egyebe, a' mivel Istennek kedveskedhetett volna, ugy Nagyságod-is nem utállya-meg ez edgyügyü Munkácskát kicsiny voltáért, és ennec Irójának alacson állapottyáért; hanem inkább Fejedelmi kegyelmességgel vészi. Az üstökös Csillagokról vagyon

Kegyelmes Vram e' Tracta, mellyec felől mit, és mimodon kellyen értenünc, ebben világos értelemmel meg mutatódic. Három képpen gondolhatunc pedig Kegyelmes Vram az üstökös Csillagok felől, a' mint egy régi Theologus ember meg-jegyzi: (Zanchius de Divinatione, pag. 44.) 1. Physice. a' mennyiben tartozic a Természeti Tudományra. 2. Divinatorie gondoltattatnac, a' babonáson jövendőlő Astrologusoktól. 3. Theologice, Szent Irási Tudomány szerint. Az első tekintetben gondoltattatván az üstökös Csillagok, azokrol valo Tracta szabados a Philosophusoknak, a mennyiben Philosophusok. A' második tekintetben azokbol ezt, vagy ama' gonoszt, éhséget pestist, ennec vagy ama' Fejedelemnec, Királynac etc. halálát: ennec vagy amaz Országnac ilyen vagy amollyan változását meg-határozva, és ugy prognosticálni, mintha az üstökös Csillagoktól efféle szomorú állapotoc ugy függenénc szükseges-képpen, tanquam effecta a suis causis, avagy mint Consequentia necessaria, ab antecedentibus necessariis; ezeket, mondom, Kegyelmes Vram, így prognosticálni merő superstitio, melly a' Theologiával ellenkezik. Azért mint olyan babonás hijábanvalóságot, és hivságos babonaságot meg-veti a Theologusoknak, sőt jozan Philosophusoknak-is serege. Az harmadik tekintetben, Theologice, Szent Irási Tudomány szerint gondoltattatnac, a' kegyes és istenfelő Keresztyén emberektül, és nem csak ugy, mint természetnec munkái; hanem ugy is, mint az Isten irgalmasságánac vagy haragjánac bizonyági, és jegyei.

Kegyelmes Vram! Ez utolsó tekintetben irtam én az üstökös Csillagokrul valo e' kis Tractát, mellyet mostan a Nagod Fejedelmi Személye előtt bé-mutatoc,

A J A N L O L E V E L.

a mellyben Theologicæ mit kellyen az üstökös Csillagok felől értenünc, meg mutatom, én előttem való sok tudos emberec irásiból, és a' minden-időbéli Experienciából, sőt a' Szent Irásból-is, és ugyan ezen alkalmatossággal magunc lelki hasznára alkalmaztatván Elmélkedésimet, idvösséges szép intéseckel rekesztem-bé. Vegye azért Nagyságod én tőlem alázatos szolgájától olly Fejedelmi kegyes indulattal, mint a' minémü szivel én Nagyságodnak ajánlom, s' éllyen véle a' maga lelki javára s' idvösségére, és az Istenec dicsőségére, s' olvasgassa Fejedelmi sok foglalatossági között ollyan kegyes indulattal, a minémüvel viseltetett Első Lajos, Károly Császár Fia, Magyar Országnek XXVII-dik Királya; a' ki midőn egykor Aquisgranumban látta volna az akkor fel tetszet nagy üstökös Csillagot, szollit edgyet szolgái közzül, és más egy Vdvarában levő tudos embert, minek előtte ágyában való nyugovásra testét lebocsátaná, s' az üstökös Csillagot szemlélvén, azt kérdi a' mellette levő tudos embertül, hogy mi volna az ő értelme a' felől az üstökös Csillag felől? s' mikoron amaz mondott volna valzmit, némelly dolgokat el halgatván, azt modgya a' kegyes és istenfelő Király: Még ugymond egy dolog vagyon, a' mellyet halgatással titkolsz-el; mert azt mondgyák, hogy efféle Csudák Országos Birodalombéli változások, és a' Fejedelmeknek halálokat jelentik. Midőn az istenfelő kegyes Fejedelemnec ezen szavaira hozná-elő a tudos ember a' Jeremiás Proféta imez szavait: Az égi jegyeektül ugymond ne féllyetek, Jer. 10. v. 2. tehát nagy áhitatossan és igen kegyessen így szolla: Nem kell azon kívül félnünnk mástól, a ki mind minket s' mind ezt a' Csillagot teremtette. De ennek Teremtőjének

A J A N L O L E V E L .

kegyelmességét eléggé nem dicsirhettyük, a' ki a' mi tunyaságunkat, kik bünösök, és Poenitentia tartatlanok, (meg-téretlenek) vagyunk, ilyen jegyeckel méltóztatatik meg-inteni. Azért, mivel mind engemet, s' mind közön-ségesen mindeneket néz ez a' Csuda; mindnyájan tehet-ségünk szerint siessünk életünket meg-jobbitani, hogy valami-képpen Isten az ő irgalmasságát halasztván, s' mi-is megtérételenségünkkel azt meg-akadályozván, arra méltatlanoknak ne találtassunk. (Refert hanc Histor. Baronius, in Tomo nono Annal. 1. ad Ann. 837. ex Scriptore Vitae Ludovici Imperat.) *Oh ilyen istenfélő kegyes Királynac, kegyes és istenfélő szavai! Bizony méltó volna örök emlékezetire arany bötüccel való fel irattatásra. Kegyelmes Vram! Isten Nagyságodat is már Fejedelmi Méltóságra fel emelvén, illendő e' kegyes Királynac nyomdokát követvén, ilyen szent indulattal hogy Nagyságod is olvasgassa ezen üstökös Csillagok felől való Tractácskát; mellyet hogy Nagyságod el nem követné, abban nem is kételkedem. Isten a' Nagyságod életét terjeszsze sok esztendőkre, s' Fejedelmi Méltóságában erő-sítse-meg maga Neve dicsőségére, kívánom! Irtam Göntzön, 1682-ben, Novemb. 28. napján.*

N A G Y S A G O D N A K

Alázatos szolgálója

K I S Z T E I P E T E R .

A Z J O - A K A R Ó
O L V A S Ó H O Z .

Istenfélő, jó akaró Olvasó! Minekelőtte e' kicsiny Munkácskát olvasni kezdenéd, arra kérlec mindenec felett, hogy minden *praejudiciumot* tégy-le: mert egy ennél veszedelmesebb akadály nincsen, melly az elménec annyit ártson, midőn az igasságot akarja nyomozni, mint a' ki elméjét meg-engedvén, valamelly ember nec *authoritásatul* el-foglaltattatni, tovább semmiképpen nem akar látni, hanem csak eddig: *Ipsé dixit*. Minek okáért igen bölcsen és okossan meg-intett erről e' mi *Seculumunkban* igen éles elméjű és tudós *Philosophus*, *Renatus Cartesius*, mindnyájunkat, *Part. 1. Princip. capit. 1.* ilyen-képpen: *Accuratè Philosophanti omnia praejudicia sunt deponenda*. Én-is erre kérlec csak ez úttal: Mert tudom melly hajlandó legyen az emberi elme arra, hogy magát így engedgye más nagy emberek nec *authoritásoktul* elfoglaltatni, s' attúl akarlac én-is el-fogni. Az üstökös Csillagoc felől való *Judiciumát* egy nagy tudós *Theologus* ember 1665-ben bocsátá ki a' mi Anyai nyelvünkön, az akkor időben látszott üstökös Csillagoknac alkalmatosságocokkal; s' im én-is ugyanazon *materiáról* való *Tractácskám*at bocsátom szemed eleiben; de mivel azon b. e. tudós embertúl (kit becsületből említec) ellenkező értelemben vagyoc, azért akarlac jó elevé meg-inteni, hogy a' személy nec

authoritással el ne foglallya elmédet: Miert ha csak *authoritással* kellene, avagy csak ezen dolog felett való értelemben viaskodnom, hasonló (ha nem nagyobb) *authoritású* tudós embereket találnéc ellenében, mind annac a' nagy tudós embernek s' mind azoknac, a' kikkel ez-iránt én ellenem tartya, ugymint: *Andreas Dudithiusnac, Thomas Erastusnac, Simon Grynaeusnac, Martinus Squartialupusnac*. Hasonló *authoritású* tudós embernek azok is a' kik én velem tartyác ez-iránt: *Hieronymus Zanchius, David Pareus, Stephanus Szegedinus, Johannes Henricus Heideggerus, Gisbertus Voetius, Andreas Libavius*, és többec, a' kiket bőségesen hoz-elől *Gisbertus Voetius, in Exercitatione de Prognosticis Cometar.* s' meg-mutattya hogy e' légyen az üstökös Csillagoc felől való értelmec, a' mellyet én is e' kis Írásban ki adoc. Sőt az ellenkezőc értelmec felől, ugy itél mind *Gisbertus Voetius*, s' mind más tudósoc, mint *Epicureus*, testi bátor embernek felől, mint meg-tetszic a mostan megemlitettett munkájából, *Cap. 5. pag. 74.* Az holott hozván elől *Georgius Fhelaviusnac* azt a' *Praedicatioját*, mellyet a' *Dantzkaí Marianum Templomban* az 1652-dik esztendőbéli üstökös Csillagnac alkalmatosságával tött; azon *Praedicationac* 44-45 dik *pagináján* lévő szavait azon *Praedicatornac* summáson igy emliti *Voetius: Pag. 43. & 44. 45. adhortatur* (scil. *Georgius Fhelavius*) *ad verum DEI timorem: ac pathetice perstringit Epicureos Cometarum contemptores, quos Turcico cuidam Bassae comparat, qui* (teste *Weinrichio, in Catalogo Cometarum, fol. 74.*) *conspecto Cometa anno 1572. ex Astrologis suis quaerebat, quid portenderet; illisque respondentibus, Imperij Turcici magnam calami-*

tatem et defectionem, sumpto arcu versus Solem (forre Cometam voluit scribere) sagittam emittebat, additis his verbis: Quantumcunque nobis infortunium mineris; nullas tamen vires, nullam potentiam habebis. Így azért látod, hogy én is nem kevesbé tusakodhatom ellened auctoritate virorum gravium, mint te én ellenem, ha csak avval kellene csatáznunc.

De mondasz: *Hiszen a' Sz. Irás Könyvében semmi emlékezet nincsen-is az üstökös Csillagoc felől: Azért azoc felől való ilyen értelmed, mind néked, s' mind másoknac, a kik veled tarttyác csak merő Fabula, és bizontalanság. Felelet: 1. Ha így nyilván való ki-fejezéssel nem említi-is a' Sz. Irás üstökös Csillagot, mindazonáltal emlékezik azokról in genere közösségesen: Matth. 24. v. 29. Luc. 21. v. 11. holott azokat az égi Csudákat és rettentő ijesztéseket, a Jerusálem veszedelmét megelőző Jegyeknec állattya lenni Christus Urunc, s' elég ez mind nékem, s' mind néked; s' ha pedig töb kel; im az én Textusom-is olyan, a' mellyet az én Elmélkedésimnec fundamentomául fel-vettem. 2. Osz-tán! Am legyen meg-adva nem mindazáltal megengedve, hogy semmi emlékezet ne légyen a' Sz. Irás Könyvében az üstökös Csillagoc felől, mi sül-ki belőle? Sok egyéb dolgok-is vannac. mellyeket a' Sz. Irás Könyvében nem olvassunc, de ugyan igazac affelől, s' nem fabulác; mert olvassuc azokat a természetnec könyvében, és azoc feiől való tudományunkat megszerzettuc a' józan okoskodás és az *Experientia* által. Immár pedig a' természetnec könyvét hadgya s' parancsollya Isten forgatnunc. Esa. 40. Job. 38. és 42. és a' Sz. Irás állattya, hogy a' gyakor *observatio, experientia* és a'*

józan okoskodás kalauzolván bennünket, azon könyvből az igasságot meg-tanulhattyuc. *Ro.* 1. 19. Töb dolgokat félre tévén; ély evvel K. O. jót kívánván ennec Irójánac, s' olvasgassad lelki hasznodra, ha mi a' félét találsz benne, mig az én mennyei jó-Istenem segedelméből szándékozásom szerint nagyobbackal kedveskedhetem. Mellyekre hogy nekem-is az én Istenem erőt adgyon, s' te-is érhessed kívánatos lelki testi szabadságában édes Nemzetünkenc és Hazánknc, szivem szerint kívánom, és kérem ő Sz. Felségét. Légy egésségben. Irtam Göntzi Tanuló házamban, 1682-ben, *Novemb.* 22-dik napján. *Jóakaród, s' a' Christus Szerelmében Atyádfia, K. S. P.*

Lucan. *Lib.* 1.

*Ignota obscura viderunt sydera noctes
Ardentemque polum flamis, coeloque volantes
Obliquas per inane faces, crinemque timendi
Syderis, et terris mutantem Regna COMETEN.*

Virg. *Aeneid.* IX.

—— *liquidâ si quando nocte COMETAE
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius arder;
Ille, sitim, morbosque ferens mortalibus aegris,
Nascitur, et laevo contristat lumine coelum.*

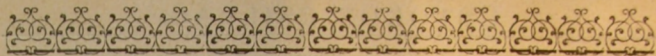
Matth. Cap. 2. v. 1. & 2.

Duxit ab Aurora, Domini ad Cunabula, Reges
Astrologos olim lumine *Stella* vago:
Quodlibet Authoris Mandato obtemperat *Astrum*,
Mortalesque vices ipse COMETA docet,
Praemonet instantes Terris Pelagoque *Tumultus*,
Orbem contristat *Sanguine, Peste, Fame.*
Hinc utrumque Tibi curae est proponere *Librum*.
P E T R E: P E T R I vero Nomine pascis Oves.

*In Gratiam Reverendi Dn. Authoris Affinis
sui & Amici charissimi subjjiciebat haec*

PETRUS N. ALMASI,

Rect. Schol. Reform. Cassoviensis.

ÜSTÖKÖS CSILLAG,

Avagy:

Olly edgyügyü rövid Elmélkedés mellyben meg-mutogatódik, mind a' *Sz. Irási Tudomány Szerint*, s' mind a' külső *Historiákból*, és a' minden időbeli *Experientiából*, micsoda itéletben kellyen lenni kinek kinek az *üstökös Csillagok* felől.

ELSŐ PRAEDICATIO.

Joel 2. v. 30, 31.

Csudákat tészek az égben, és e' földön, vért, és tüzet, és ködoszlopokat. A' Nap setétséggé válik, és a' Hóld vérré, minekelötte el-jöne a' Jehovának nagy és rettenetes napja.

A' *Joel* Proféta jövendől e' Leczke előtt való *28-dik, 29-dik versekben*, ama' nagy és igen felséges meg-világosodásnak, vigasztalásnak, és meg-szenteltetésnek ajándéki felől, mellyekkel a' Christus Országa e' földön a' Sz. Léleknek ki-tölttetése után bővelkedendő lenne, és az *új Testamentomi* idő, az *ó Testamentomi* időt sokkal fellyebb fogná haladni. Mellyből ez a' közönséges vélekedés támadhat vala az embereknek elméjekben, (melyre hajlandók-is vóltanak mindenkor a' Christus Tanítványi) hogy az *új Testamentomi* idő csak *merő azon boldogságnac ideje fogna lenni*, annyira, hogy a' ki magát a' Christus zászlója alá fogná adni, mindgyárt uralkodni fog az ő ellenségein, minden háboruság nél-

kül, merő csak gyönyörűségben élvén örökké. Ezt a *testi vélekedést* meg akarván Isten a' Joel Proféta által előzni; hogy valami módon az ilyen bóldog, és gyönyörűséges állapot felől való álmodozástól meg-csalattatván, a' *lelki fegyverességre* való szorgalmatos gondot le nem tennék, s' el ne felejténék; (melly a Christus Országában igen szükséges is, az Apostol tanítása szerint, *Eph.* 6. v. 10, 18) Annakokáért jó idején tudossitva Isten őket a' kezünk alá vétettetett Leczkében, hogy a' Sz. Léleknek az *új Testamentomi* időben való bőséges ki-tölttetése után-is, sok keserves nyomorúságokat, háboruságokat, üldöztetettetések, és ki-mondhatatlan siralmas változásokat kellene az Hiveknek szenvedniük, a' mellyeket bizonyos *Jegyec*, mind *Egiec* s' mind *földiec* fognának meg-előzni, mint a' Leczke **Summa.** adgya előnkben. A' mellyben *Summa szerint* arra tanitattatunk, hogy az Istennek az *új Testamentomi* időben lévő Anyaszentegyházában-is sok háboruságok, és siralmas változások fognak lenni, és vagynak-is, mellyeket néminémű bizonyos *Jegyek*, és *Csudák* fognak meg-előzni, és azok felől az embereket jó eleve meg-intik, és tudossitják.

Részei. *Két Részekre halad a' Leczke:*

I. Az *Elsőben* le-irattatnak a' Csudák: *Csudákat tészek, etc.*

II. A' *Másodikban*, a' csuda tételnek ideje: *Minek-előtte el-jöne, etc.*

Csak az *Elsőrül* szóllok én szándékom szerint, a' mostani alkalmatossággal; mellyben ezek a' *Punctumok* vagynak: (1.) A' Csudáknak *fő szerző oka*; önnön maga a' felséges mindenható Isten, a' mint nyilván

meg-tetszik v. 27. egyben-vetvén a' Leczkének kezdetivel: *Csudákat íészek*, ugymond. (2.) A' Csuda-tételnek helye; az *Eqben*, és e' földön: (3.) Magok a' *Csudák*, mellyeket tészen; *vért*, és *tüzet*, és *köd*, avagy *füst oszlopokat*.

A' két *Első Punctumokban* nem lévén semmi nehézség; csak ez *utólsót* vegyül: értekezésben, és lássuk; *Micsoda értettessék itt*, (1) a' *véren*, *tüzön*, és *köd* avagy *füst oszlopokon*? (2) *A' Napnak setétségé*, s' *az Holdnak vérré változásán*?

I. Az *Elsőt* a' mi nézi; öszvefogalván mind az *Hármat*; a' *véren*, *tüzön*, és *köd* avagy *füst oszlopokon*, sem a' Leczkével, sem az *Hitnek fundamentomos Ágazatival* semmit ez nem ellenkezvén, nem helytelenül Sic explicat érthettyük az *üstökös Csillagokat*. Mert hunc locum, ugyan-is az *üstökös Csillag* micsoda egyéb, Theolog. ex- (1) az *ő materiájára* nézve, a' mellyből mius, Clar. léssen, hanem fényes *köd*, avagy *füst*? (2.) Joh. Heidegg. *Formájára* nézve, olyan mint egy *oszlop*, in Disput de a' mint leggyakrabban láttyuk. (3.) Az *ő Signis Coeli*, *minéműségére* nézve, olyan mint a' *tűz*. (4.) in Illust. Gymnas. Arnol- Végezetre *szinére* nézve, mint a' *vér*. A' dino, quod est a' *Sz. Irási Tudomány szerint*, nem csak Steinfurt Ann úgy gondoltattatnak, *mint természetnec munkái*; hanem ugy-is, *mint Isten irgalmasságánac*, és *kegyelmességénec*, vagy pedig 1665 d. 7 Jan. *boszzú-álló haragjánac bizonytsági és jegyei*, proposita § 17. és mintegy *elől járo*, *hir-tévő követei*, s' Sic & Claris. még pedig *rend kívül*. Mellyek a' *Poeniten- qua Theolog. tiánac*, és az *Istenhez való igaz meg-térés- qua Philosop.*

Hier Zanchius nek *Praedicátori*, ugy-mint a' kik árra ser-
 parte de Op kentgetik az embereket; és a' mellyeket
 Crea. v 3. C. szokott Isten *rend kívül* szerezni, az ő
 2 p. 297 § Et haragjának, és következő büntetésének
 ante Christum. *mutató jelül*; vagy a' *Pogányokra* nézve,
 kik az ő Sz. Igéjének tanításával nem élnek: vagy
 pedig *azokra* nézve-is, a' kik jóllehet az Isten Anya-
 szentegyházának kebelében vagynak; mind azáltal az
 ő Szent igéjét el-mulattyák, és meg-útályák, és annak
 tanítását semmire becsülik. Ugy hogy valamennyiszer,
 és valamig az emberek meg nem térnek az Istenhez,
 mind annyiszor, s' mind addig efféle *Jegyec*, nem csak
 a' *Politiában*, külső polgári társaságban; hanem az
Ecclesiában-is Istennek következő rettenetes iteletinek
 legyenek jelentői, és jövendőloi. Ez lévén az halhatatlan
 a *Alexan.* ab Istennek-is szokása, (a) hogy midőn vala-
 Alexandro melly természetünkkel ellenkező dolgok, (éh-
 lib. 3. *Genia-* ság, dög-halál, fegyver, vér-ontó hadakozá-
 lium dierum sok, &c.) többire már csak fejünk felett
 cap. I. f. függőleg vagynak: tehát (leg-gyakrabban)
 azokat Csudáckal mutattya-meg: és *Jegyekkel*, s' *Égi*
fenyegetéseckel, (minéműek az üstökös Csillagok-is) jó
 eleve meg-jelenti a jövendő nyomoruságokat.

II. A' *Napnak setétségé*, és az *Holdnak vérré*
változásán érttetik itt tulajdonúl a' *Napnak*, és az
Holdnak fogyatkozása: de (1.) nem olyan *rend szerint*
valo, minémű szokott lenni minden esztendőnkint, mind
 a' *Napban*, s' mind a' *Hóldban*. I. Mert az ilyen *fogyat-*
kozások eleitől-fogva meg-vóltanak esztendőnkint, s' világ
 végeig minden esztendőben meg-is léznek; noha nem
 minden Országokban láttattatnak. II. Osztán az ég for-

gását, csillagok járását vizsgáló Bölcsek, az ilyen *rend szerint* való Nap-és Hóld-béli *fogyatkozásokat*, bizonyos *napra*, és *órára*, sőt annak *pertzentésére*-is meg tudják határozni, mely *napon*, hányadik *órán* kezdődik, s' mikor végeződik. De a' mely *fogyatkozásokrol* emlékezik *Joel* Proféta itt a' Leczkében, soha ember azt nem tudja, s' nem-is tudhattya, mikor kezdődnek, meddig tartanak, és mikor végeződnek. Azért (2) *rend kívül való fogyatkozásoc* értettetnek itt, a' mellyek *közönségesec* minden Országokra nézve; mellyek miatt a' *Nap* és *Hold* az ő *rend szerint* való munkájokat nem fogják végben vinni, és az ő folyásokkal a' *Tavaszt*, és a' *Nyarát*, az esztendőnek több részeivel edgyütt, egy mástól nem fogják meg-külömböztetni. Ezeket így értvén; legyen ez a' mostani *Fel-tett Célunk*, és *Tanuságunc Tanuság*. a' Leczkéből:

Valamennyiszor, s' valamikor Isten az Egen a' több Csudác között, üstökös csillagot szerez, és mutogat az embereknek, mind annyiszor, s' mindenkor, mind az Ecclesiában, s' mind a' Polgári Társaságban, és az Országokban, a' népnek lüneiért, következő nagy nyomoruságoc, és siralmas változásoc felől tudosittya és inti-meg őket az által, s' azokat jelenti-meg jó idején nékiec. Itt a' Leczkében vagyon ennek *fundamentoma*. Mert, a' mint már megértettük, a' *véren, tűzön, és a' köd oszlopokon*, az *üstökös Csillagoc* értettetnek itt, a' mellyek mindenkor (többire) valamelly következő, nagy és kivált-képpen való szomoru változásoknak jó idején meg jelentői, s' azok felől való hirtévői az embereknek.

Hogy ez így legyen, meg-bizonyosodik tovább a' *Moyes* Profétának tanu bizonyság-tételéből is: Mert midőn

a' Napnak, Hóldnak, és a' több Csillagoknak teremtések felől emlekezik, azt mondgya, hogy az *Isten e' végre helyhezette azokat az Égneck ki-terjedésére.*
 Gen. 1 v. 14. *hogy külömbséget tegyenec a' nap, és az étszaka között, és hogy legyenek jegyei bizonyos időknék, napoknak, és esztendőknék.* Melly szavaiban azt jelenti, (b) hogy az Istennek *ezéllya és vége*, mikor ezeket a' *világosító állatokat* teremtendő vala, e' vólt, hogy e' földön, mellyet már az előtt teremtett vala, más valamelly kivált-képpen való nagy dólgo-kat-is jelentenének, a' *Tavaszi, Nyári, őszi, és Téli* időkön kívül, és nem csak a' ve-tésnek, aratásnak, plántálásnak, &c. alkal-matosságit: napoknak meg-rövidüléseket, meg-hosszszabbulásokat, meg-egyenlődése-ket: az esztendőnek napjait, heteit, és hólnapjait mutatnák-meg; hanem hogy *kivált-képpen való módon-is*, lennének *jegyei* azoknak a' dólgo-knak, mellyeknek e' földön kellene lenniék, és idő jártában micsoda dólgo-knak támadási, és ki-nyilatkozási lennének, mind az Eccle-siában, s' mind a' külső Polgári társaságban. Ezt jelenti maga-is a' *Moyse* Proféta, midőn azokat e' végre mondgya
 v. 15. 17. *lenni, az Égneck ki terjedésén, hogy a' földet megvilágosítsák.* A' melly *világosítás* kétség kívül nagyobb a' Napnak nappali, és az Hóldnak éjjeli
 Jac. 1. 17. *világosításánál, ugy-mint a' melly onnan fellyül, a' világosságának Attyától száll ide alá, s' onnan fellyül-is táplálatik; tudni-illik, az igaz meg-külömbözte-tésnek okoskodó fényessége, és az Ertelemnek tisztasága,*

és világossága ez, a' melly külömb-külföle Mester-ségeknak, Tudományoknak, Egyházi, és Világi külső Igazgatásoknak találója, és el-készítője. Ez a' Bölcseknek Scholájokban hivattatik *Csillagokrol* valo *Tudománynac*, avagy *világosságnak*; mivel azok körül a Csillagok körül forgódik, a' mellyek felől állattya Moyses. hogy azért *helyhezette Isten azokat az Égnecki-terjedésére, hogy a' földet világosítsac*, nagy, és megjegyzésre méltó dolgoknak, s' jövődő nagy változásoknak lévén bizonyos mutató *jegyvei*, mellyek gyakorta *rend kívül* valók-is, mellyekkel az Isten vagy haragját, vagy kegyelmességét, és jó-vóltát mutogattya az embereknek. Mivel annak-okáért az Égnek több Csillagítól

Esa. 13. 10.

Eze. 32. 7.

Matt. 24.

v. 29.

Lucae 21.

v. 25.

igaz ez, hogy azok *jegyül* adattattak, melly dolognak példái a' Sz. Írásban † ottan ottan elő fordulnak. Azért, hogy tagadná azt akár kicsoda-is az üstökös Csillagok felől-is, hogy azok olyan *rend kívül* valo *jegyec* nem vólnának, mellyek által az Isten következő szomoru gonoszok felől szokta sokszor tudósítani, s' meginteni jó idején a' bünös népet, nemzetséget?

Minek-előtte tovább mennék, egy Ellen-vetést

Objectio.

hárítsunk itt el. Mondhatná valaki: Lám erősen tilalmazza Moyses az Izraél népét mondván: *Oltalmazd-meg magadat, hogy fel ne emellyed a' te szemeidet az Egben, hogy látrán ott a' Napot, és az Holdat, és a' Csillagokat, és az Égnecki minden seregeit; meg ne csalattassál, és meg ne hajtsad magadat azoknac, s' ne-is tisztelyled azokat.* Azért, &c.

Felelet: Nem következik e' tilalomból, hogy az *Égi jegyeket, Csillagokat, Planetákat, üstökös Csillagokat* semmi-képpen nem kellene eszünkben vennünk, azokra nem kellene vigyáznunk, sem azoknak természeteket, folyásokat, öszve-járulásokat, &c. a' *Physica* avagy Természeti Tudomány szerint nem volna szabad vizsgálunk; sem, annyival inkább, hogy a' Szent Irási Tudomány szerint, azokról nem volna szabad épületesen szóllanunk, állatván felöllök, hogy azok Isten rendeléséből legyenek szomorú nagy változásoknak elől-járó jelenségi; Hanem csak azt akarja Moyses, hogy az Isten népe ne engedgye magát azoktól meg-csalattatni, hogy magát azok előtt meg hajtván, őket Isten gyanánt tisztelné, mint a' Pogányok szoktak vólt cselekedni, kik a' Napnak, Hóldnak, Csillagoknak isteni neveket adván, nékik Oszlopokat, Templomokat, és Oltárokat építettek, és őket isteni tisztelettel tisztelték. A' melly Bálványozásra mivel a' Sidók-is hajlandók vóltanak; (mint megtetszik, *Jer. 7. v. 18.* és *Jer. 44. v. 17, 18. &c. seqq.*) annak-okáért attól tilalmazza őket a' Moyses Proféta, hogy a' Pogányoknak szokások szerint ugy ne cselekedgyenek, mellynek ugyan ott mindgyárt Okát-is adgya, v. 20. Igy el-háritván ez elől-gördült Ellenvetést, lássuk micsodás *Fundamentomockal* erőssithettyük tovább is a' *Tanuságot!*

I. Oka. I. Első *Fundamentom* ez: Mert az eleitől fogván való *Experientia* nyilvánóságos meg-tapasztalás, (a' mellyből bizonyossan meg-tudgyuk a' dolgot, hogy legyen; noha okát, miért legyn ugy, nem tudhattyuk,) ugy tanit bennünket, hogy soha, (többire) csak egy üstökös Csillag sem tetszett-fel, a' mellyet

Istennek nehéz és kemény ítéleti nem követtének volna ; mint nyilván meg-bizonyosodik e' dolognak valósága, az eleitől fogván való hiteles *Historiákból*. Világ kezdetitől fogva, Christus Urunk születésének idejeig, *három-százat* számlálnak, hogy vóltanak : Christus Urunk születésétől fogva ismét eddig a' mi időnkig, hozzátévén ezt a' csudálatos nagyságút-is, mellyet minap szemlélénk, (Anno 1680.) *száz harmintz-nyoltz* vólt ; mellyeknek mindenike után szomorú Gonoszok, és változások következtenek, vagy az Ecclesiában, vagy a' *Potitiában*, és a' *Respublicában*. Csak azok közzül említek egynéhányat, (a' többiről-is hasonló legyen az ítélet,) a' mellyek Christus Vrunk idejétől fogva löttének, s' meg-mutatom, hogy azok nagy nyomorúságoknak, és szomorú kimeneteleknek vóltanak *meg-előző jegyei*.

Consulantur
hac in rem
Catalogus Co-
metar. Ludov.
Lavatari ;
Chronol. Alste-
dii ; Lycostenn
de Prodigiiis,
& ostentis,
Corneli' Gem-
ma de Divi-
nis naturae
Characteris-
mis.

Luc. 19.
v. 41.

(1.) Gondollyuk-meg Jerusálem Városa felett éles-tőr formában egész esztendeig fénlő üstökös Csillagot ! Avagy nem a' Városra, és az egész Sido Nemzetségre következő rettenetes romlást, és végső pusztulást jelentette é' meg jó idején Isten az által nékiek, mellyet nem sok idő múlva az után el-is követte rajtok a' Romai *Titus Vespasiánus Imperator* ? Bizony igen-is azt ; hogy vennék eszekben magokat a' Sidók, és bünöket meg-ismérvén, térnének-meg az Istenhez ; de nem serkenének-fel, s' *nem becsülléc-meg az ő meg-látogatások-nac napját, melly nékiec az ő békességekre valo vala*, melly dologért keservesen meg-is *siratá* őket Idvözítő Christusunk, meg-jövendölvén az ő reájok

v. 43. 44. következő szörnyű romlást és veszedelmet, mellynek az a' Város felett esztendeig fénlő üstökös Csillag volt, a' többi között edgyik bizonyos mutató jegye. a' mint írja Sidó *Josephus Historicus, de Bello Jud. lib. 7. cap. 12.* a' ki maga-is ben volt Jerusalemben, mikor a' Romaiak a' Várost meg-szállották, s' szemmel látója volt a' rettenetes romlásnak.

(2.) Christus Vrunck születése után 1211-ben-is a' melly üstökös Csillag tizen-nyóltz napokig Pünköst havában ragyogván, rettenetes lángot eresztett-ki; micsoda szomorú gonoszoknak lett légyen Isten akarattából bizonyos *mutato jegye*, az-után csak hamar következett sok gyülevész *Pogány Tatárságnac*, nem csak e' mi-

c Petrus Bixarus Historiae Persicae Libro 8. pag. 276.

síralmas Magyar Hazánkban, hanem nagy részént egész *Europában*, (c) és *Asiában* ár-viz módon való bérohanása nyilván mutattya. A' melly-is minémű rettenetes pusztításokat, égetéseket, rablásokat tött légyen csak e' mi romlott Országunkban-is három egész esztendeig, bőségesen meg-irták az *Historicusok*, (d)

d Vide Bonfinium Decad. 2. Libro 3. pag. 320. & seqq.

(3.) Az-után ismét 1279-ben-is nagy üstökös Csillag támada, melly-is az egész Keresztyénségre; nem sok idő múlva az-után következett rettenetes nyomoruságoknak volt megelőző *jegye*. (e) mint a' *Historiákból* nyilván meg-tetszik.

e Weiner' Rolevink in Chron ad Annum 1279.

(4.) Ismét 1316-ban-is nagy látszott, (f) mellyet az-után nem sok idő múlva rettenetes dög-halál, szörnyű éhség, és több szomoru gonoszok követtenek.

f Joh. de Beka,
de Episcopis
Ultraject in
Guidone
Episc. 82.

g Wilhel.
Heda, in His-
toria Episcop.
Ultraject. in
Davide Episc.
55. meminit
hujus Come-
tae.

h Magyr' Ju-
nior Mathem.
in Libello de
Cometa Anni
1572.

(5.) Szálljunk alább az idők folyása szerint az 1472-dik esztendőre, mellynek mindgyárt a' kezdetiben csudállatos nagyságú üstökös Csillag támada, (g) mellyet hasonló rettenetes fonnyasztó éhség, szeretlen pusztító dög-halál, és sok esztendőig fen-tartó, és vér-ontó szű hadakozások követtének.

(6) Ennél-is közelebb jöven a' mi időnk felé, az 1572-dik esztendő-béli üstökös Csillag, melly 16 hólnapokig tartott, mint a' külső *Historicusok* emlékezetben hagyták, (h) Istennek minémű rettenetes haragjának lött légyen mutató jelensége, csak hamar az-után *következett éhség, a' pusztító dög-halállal edgyütt* nyilván bizonyittyák; a' melly két ítéleti Istennek többire mindenkor edgyütt járnak, s' a' vér-ontó *hadakozásokat* leg-gyakrabban utól szokták

követni; s' néha pedig a' népnek bűneiért mind az három edgyüvé-járul.

(7.) Csak a' mi *Seculumunkban* lött példákat említek. Christus Urunk születése után 1604-ben támadott üstökös Csillag. vallyon micsoda következő szomorú állapotoknak vólt mutatója? kétség nélkül, (hogy avagy csak e' mi siralmas *Magyar Hazánkra* alkalmaztatva szólljak) azoknak a sok *háboruságoknak, páriolkodásoknak, és vér-ontó hadakozásoknak*, mellyek az-után csak hamar e' siralmas *Hazában* következtenek, a' mint ezt meg-bizonyittyák az a' kori bődög emlekezetű BOCS-KAY ISTVAN *Fejedelemnek a' Római Császárnak,*

vagy inkább ellene viselt hadakozási; jóllehet Isten a' sok *háborúságoknak* az-után mind két részről bőldog ki-meneteleket adá.

i Heidfeldius
in Sphinge
Theolog. phi-
losop edit.
Ann. 1631. p.
12 13.

(8.) Számlállyuk ide az 1618-ben fel-
tetszett üstökös Csillagot-is, a' melly egész
Europában (i) (s' e' mi *el-rongyolodott*
Magyar Hazánkban-is) sok siralmas *válto-*
zásoknak, és háborúságoknak vólt *meg-előző*
jelensége; mellyet a' ki nem lát, azt mon-
dom, hogy semmit sem lát. Csak hamar

ez említett üstökös Csillagnak fel-tetszése után, (*Anno*
1619.) következének e' mi *Magyar Országunkban* azok
a' nagy háborúságok, mellyek vóltanak az akkori dicsi-
retes emlékezetű BETHLEN GABOR *Fejedelem,*
és II. *Ferdinánd Császár* között. Gyözném *História*
szerint mind elől-számlálni, s' rendel meg-mutogatni,
mennyi sok *nyomoruságoknak, háborúságoknak, vér-ontó*
hadakozásoknak, és Országos Birodalombéli nagy válto-
zásoknak löttének légyen *meg-előző jegyei*, csak Christus
Urunk idejétől fogván való üstökös Csillagok-is! Csak
a' mostan említett 1618-dik *esztendőbéli* csudálatos
üstökös Csillag, nem csak e' mi Hóld
fogyatára jutott *Hazánkban*, hanem más
Keresztyén *Országokban-is*, csak nem egész
Europában, éppen 1642-dik esztendeig,
Istennek fen-tartó rettenetes haragjának,
abból a' bűnért származó sok nyomorusá-
goknak, rettenetes vér-ontó hadakozások-
nak *bizonyos jegye* vólt, mint ezt a' szemé-
sen vigyázó *Historia írók* eszekben vették,

k Grammon-
dus Parla-
menti Tho
losa, Praeses,
lib. 3. Histo-
riar. Galliae, de
Cometa. Ann
1618. Item

Bracheli', in
Historia rerum
suo tempore
gestarum pag.
14. de coden
Cometa. Ann.
1618.

2. Oka.

Argumen-
tando a ge-
nere ad
speciem.

Christus Vrunkat egykor *meg-kérdvén Tanítványi*, midőn a' Jerusálemi Templomnak, és a' Városnak romlása felől jövendölne, hogy *mikor lesznek azok, és micsoda lesz a' jele, hogy ezek meg-legyenec?* ezt felele nékiec: *Fogtóc hallani hadakat, egy-mond, és párt-ütéseket: Egy Nemzet-ség a' másic ellen támad, és edgyic Ország a' másic ellen. És minden helyeken nagy föld-indulásoc leszec, és éhség, és dög-haláloc, és rettentő ijeszgetésec, és az Égből nagy jelec leszec.* Ihon! Nyilván mondgya itt Idvözitőnk, hogy Jerusálem Várossának romlását, és a' Sidó Nemzetségnék pusztulását, *Jegyec és Csudác* fogják meg-előzni. Innen azért már vévén *erősséget, a' közön-séges dologetul, a' kivált-képpen valóra*, így erősitem a' Tanuságot: Ha a' több egyéb *Jegyec és Csudác* következendő nagy gonoszoknak *meg-előző jelei*; (a mint-hogy Christus Vrunk tanítása, és a' nyilván való *meg-tapasz-*

taláshoz bizonyosága szerint azok-is) tehát nyilván következik, hogy az üstökös Csillagok is szintén ugy következő gonoszoknak *előjáró jegyei*, mellyek által Isten a' bűnös embereket meg inti, fenyegeti, és őket az idvösséges *Poenitentiára* hívja, és serkentgeti. Mert a'

Quicquid
praedicatur de
genere, idem
etiam de qua-
libet ejus spe-
cie praedicari
necesse est.

mit *közönségesen* mondhatunk a' *Csudákról*, és *Jegyekről*, ugyan azont *kivált-képpen való módon* az üstökös Csillagokrol-is állathattjuk. Azért. ha *közönségesen* a' *Csudác* következő nagy gonoszoknak *megelőző jegyei*, Christus Vrunk tanítása szerint; miért nem mondhatnák hát azt az üstökös Csillagok felől-is *kivált-képpen*, és

nevezetesen? A' mellyeknek valamint hogy ritka, és szokatlan az ő fel-tetszések; ugy minden kételkedés kívül, valamikor az égen ilyenek láttattatnak, mindenkor valamely következő nagy dolgokat; *háborúságot, éhséget, dög-halált, hadakozásokat, Birodalombéli nagy változásokat* jelentenek; mint ezt a minden időbéli szemes emberek szorgalmasan eszekben-vették, s' nekünk-is örök emlékezetre jegyzésben hagyták, hogy mi-is tanuljuk-meg, mint kellyen ezek felől értenünk, s' micsoda ítéletben kellyen lennünk, mikor történik, hogy ilyeneket lássunk.

3. Oka. III-dik Okát veszem a' természetben lévő némelly szokatlan és csudálkozásra méltó dolgoknak *kivált-képpen* való tulajdonságoktól; mellyek *Jegyeknec*, és valamit *eleve meg-jelentő Csudáknac* mondattatnak. Csak *kettőt* vagy *hármát* említek ilyen csudálkozásra méltó munkákat a' természetben: (1.) *Először*; ilyen a' *szokatlan és rend-kivül való*

Fényesség, fen, avagy alatt égő tűz, mellynek egy-néhány példáit mutathatnám a' külső Historiákból, de mostan kettővel, vagy hárommal meg-elégszem.

I. Ilyen szokatlan, és rend-kivül való *Fényesség* volt, melly a' Jerusálemi Templomban éjjel kilentz órákor az Oltár környűl fél óráig látszott, a' mellyel kétség kivűl a' Templomnak, a' *Romaiac* által következendő meg-égettetését jelentette Isten a' Jerusálem-bélieknek, mellyet az-után nem sok idő mulván meg-is bizonyítá a' szomorú ki-menetel, (l.)

1 Flavius
Josephus de
Bello Judaico
Libro 7. cap.
12.

2. Minek-előtte a' *Romai Scipio* el-tör-lötte volna *Carthago Varosát Africában*, az irattatik felőle, hogy a' város kő-falain éjjel tűz látattatott égni, (m) a' melly kétség kivűl *Carthago Várossánac* jövendő romlásának vala meg-előző jegye.

m Tertul. ad
Scapulam
cap. 3.

3. Midőn *Constantinápolyt* a' *Pogány Töröc* meg-szállotta volna, az irattatik felőle, hogy egy éjjel nagy *Fényesség* látattatott az ég felé fel-emelkedni az előtt negyed nappal, minek-előtte a' *Város Töröc* kezében esnék, melly a' *Város* meg-vétettetése előtt való nap, távúl a' *Várostól* el-enyészett. Mellyet látván a' *Pogány Töröc*, ki annak-előtte már kétségben esvén, hogy a' várost meg nem veheti, s' csak oda-is akarja vala

n Georg.
Phranses lib.
3 histor. cap
3. Besold' in
Histor. Con-
stantinapoli-

hagyni, újjobban szivet viszen, és azon *Fényességet* jó *Jegyűl* magyarázván a' maga részérűl, (a' mint ugy is volt,) azon éjjel meg-ostromollya a' várost, és meg-is vészi, (n) Ez a' szokatlan *Fényesség*, jól-lehet a' *Töröknek* kívánsága szerint jó

tano Turcica,
ad Ann. 1145.

§. 9. pag.
577.

dólgot mutató *Jegy* vólt; de azért a' Ke-
resztyének részéről a' Császári fényes
széknek a' *Pogány* kezében való szomorú
esését jelentette.

(2) *Másodszor*; A' *Föld-indulások-is* a'
Jegyec és *Csudác* közzé számláltattatnak *közönségesen*
mind az *Historicusoktul*, s' mind a' *Szent Irás magya-
rázó Doctoróktul*; sőt magátul-is Idvözítőntül, Matth.
24. v. 8. Marc. 13. v. 8. Luc. 21. v. 11. A' mellyek
Isten akarattábúl lesznek mind az *Ecclesiában*, s' mind
a' *Politiában* szomorú fel-háborodásoknak, és egész
Városoknak, *Republicáknac*, s' *Országoc* jövendő pusztu-
lásinak, és el-romlásinak *jegyei*, és idején meg-izenői

o Polan'
Syntagm
Theol. libro
5. c. 21. p.
m. 300. Lit. A.

Matt. 24.
v. 8.

ván-való meg-tapasztalás, és a' minden-időbéli *Historia*;
sőt a' *Szent Irás-is*: *Az ő haragja előtt ki áthat-meg?*

Nahum I.
v. 8.

versben, kérdi; mintha mondaná, hogy soha senki nem.

Psalms 18.
v. 8.

(o.) Jóllehet ugyan hogy a' nagy *Föld-
indulásoc* magokban az ő munkájokra
nézve, Istennek kemény itéleti, és csapási;
de azért egyszer s' mind más követke-
zendő nagyobb gonoszoknak, és Istennek
kemény itéletinek is elől-járó bizonyos je-
lenségi, mellyet nyilván jelent Idvözítőnk,
állatván felöllök, hogy *ezek csak kezdeti
â nyomoruságoknak*. Ezent erősíti a' nyil-
ván-való meg-tapasztalás, és a' minden-időbéli *Historia*;
sőt a' *Szent Irás-is*: *Az ő haragja előtt ki áthat-meg?*
azt kérdi Nahum Proféta, és *kicsoda áthat-
tya-meg az ő haragjánac búsulását?* Ezt
pedig a' *Föld-indulásrul* szólván az *5-dik*
Dávid-is azt énekli a' Sóltárban, hogy
*meg-mozdúlt és meg-reszketett a' föld, és
az hegyeknek fundamentomi meg-mozdúl-*

tanac, és meg-reszkettenec, mivel ő (az Isten) meg-haragudt. Az honnan nyilván meg-tetszik, hogy a' *Föld-indulásoc* leg-gyakortább *Csudác* vóltanak, s' még pedig, (a mi kivált-képpen az én czéломra tartozik) olyanok, a' mellyek vagy edgyütt járók az üstökös Csillagoctal, vagy utól nyomban követik azokat.

(3) *Harmadszor*; A' természetben néha lenni szokott némelly *Fogyatkozásos Csudák-is*, hogy valami jövendőt mutató, ritka és csuda dólgozok közzé számláltattassanak, majd közönséges értelem a' Túdósoknak minden rendei között. A' mellyek *közben-vetetlenül* Isten akarattyából lesznek a' természetben, ugy-mint az ő e' földi emberek ellen való nagy haragjának jelei, (p.)

p Danaeus
Christian
Physicae Part.
I. Cap. 6.

q Joseph. de
Bello Judaico,
Libro 7. Cap.
12.

Joan I. v. 29.

Illyen természetben lévő *fogyatkozásos Csuda* történt egykor a' Jerusálemi Templomban, midőn egy Aldozatra vitettetett *Tehén* az Oltár előtt *Bárányt* ellett. (q) a' melly (kétség nélkül) azt jelentette, hogy a' *Bárány*, kit a' *Keresztelő János újjal mutata*, immár nem meszsze volna, kinek el-jövele után meg-fognak szünni a' bar-mockal való áldozatok a' Jerusálemi Templomban. Annak-okáért. ha ez *három rend béli szokatlan dólgoz* a' természetben, ugy-mint; (1.) a' *csudálatos. és szokatlan Fényesség*, (2.) a' *Föld-indulásoc*, (3.) a' természetben lévő *csudás Fogyatkozásoc*, szokatlan nagy dólgozoknak, és változásoknak elől-járó jelenségi, és jegyei, mint eddig meg-értettük; bizony hát az üstökös Csillagok-is szintén ugy, (ha nem inkább) valamikor az Égen fel-tetszenek, leg-gyakrabb, sőt mindenkor *jövendő nagy nyomorusá.*

gekncac, Országos szomorú változásoknac, és szomorú gonoszoknac jelenségi.

4. Oka.

IV-dik Okát vészem az Istennek a' természetben lévő más egyéb szokásos, és rend szerint való munkáitul; az honnan *argumentando a' minori ad majus analogicè*, a' kisebb dologrul vévén erősséget, hogy azzal a' nagyobbat erősítsük, és támaszszuk; így elmélkedem: Ha az Istennek más minden egyéb munkái a' természetben, im ez három szóval

r Juxta
vulgatum
Hugonis de
2. Victore.

szóllnak: (r) *Accipe, redde, fuge*: Vedd-el, add meg, kerüld-cl; az az: Vedd-el a' jó-téteményt Istentűl; add-meg azért ő nékie a' mivel tartózol; kerüld-el az ő ostorát, és büntetését; tehát miért nem mondhat-

nánk, hogy az Istennek efféle ritka, csudálkozásra méltó és szokatlan munkái, (minémüek az üstökös Csillagok, és más egyéb a' levegő-égben, vagy az Égen termeni szokott szokatlan Csudák) az embereknek, kik a' teremtett állatokat szemlélvén, abból fel nem ébrednek, hogy a' Teremtőt tisztelnék, sem a' teremtett-állatokkal jól nem élnek; miért nem állathatnánk, mondom, igen keresztyénül és kegyesen ezek felől-is, hogy hasonló-képpen az Istennek haragját hirdetik-ki, és az következő gonoszokat jelentgetik az Istent nem félő s' nem tisztelő embereknek? Mert, ugyan-is, igazán mondattatik e' *Világ a' Természet Könyvénc*, mellyben a' teremtő Istennek bölcsességét, hatalmát, jóságát, és igazságát olvassuk, és szemléllyük; sőt a' Sz. Irás-is ebben Kalauzúnk lévén, az ő módgyok szerint a' teremtett állatok, az Isten igéjének, és az ő parancsolattyának hirdetői, és az Istennek, magától az Istentől jelentetett

- Rom. I.
v. 19. 20. beszéde. Mert a' mit az Isten felől tudnioc
kell az embereknec, meg-jelentette az Isten
azt nékiec, e' világnac alkotványában, és
a' teremtett-állatokban, hogy értséc, és lássác. A' magok
útaiban, a' Szent Irásnak világa nélkül járó Pogányok-
nál is nem hagyta Isten magát tanú-bizonyság nélkül
lenni. Az Egec hirdetic az Istenec dicsősé-
gét, és az egymás után következő napoc bőséggel
praedicállyác az igét, noha nincsen beszé-
dec, sem igéjec; mindazáltal még-is hallattatic az ő
szavoc; minden földre ki hatott az ő zengésec; így éne-
kel Dávid a Sóltárban. Az Apostol-is a'
Természet Könyvéből vetélkedik a' Pogány
Bölcscekel, Csel. 17. v. 23, 24. & seqq.
Vgyan azonbol feddi az Isten-is a' Bálvány-
imádókat, Esa. 40. és 44. Ezen Könyvből dicsiri,
magasztallya Istent a' Királyi Proféta-is, Sólt. 8. és
104. Noha ezek természeti munkák, úgy mint a' mellye-
ket minden nap munkálkodik az Isten: csudálatosoc
mindazáltal; de kevesen elmélkednec úgy felőlöc, a' mint
kellene elmélkedniec, (s.) Az alsó, és felső
világban vagynak jövendő dólgoakat mutató
Jegyec, a' mellyekre, Isten hagyta, hogy
figyelmezzünk. A' Csillagok jegyei adattat-
tak, hogy legyenec jegyei bizonyos időknec.
napoknac, és esztendőknec. A' levegő-égnek
minéműségéből való jövendölést helyben
hadgya Idvözitónk, Mat. 16. v. 2, 3. Luc.
12. v. 54. 55. Azokkal azért élünk, a' Szent Irás, a'
Gyakor tapasztalás, és a' Bölcs emberek itéleti lévén
ez-iránt kalauzunk; és minden babonaság kívül külömb-

séget teszünk azokból, a' csendes, tiszta idő között, és a' szél-vészes idő között. Hát az üstökös Csillagok felől miért nem lehetne keresztyénül, és kegyessen azt

t Zanchi' állatnunk, s' tanitanunk, hogy azok *jól-lehet természeti okoktul lesznek; mindazáltal Istentül szoktanac arra rendeltetni, hogy azok által az ő itéleti eleve meg-jelentettesenec, (t.)* mellyeket a' bűnért bocsátandó e' világon az emberekre. Mert az Isten efféle természeti munkákkal-is szokott élni, hogy e' világi emberekhez, vagy jó-akarattyát, vagy a' bűn ellen való haragját jelentse-ki azok által. És így a' *négy*

Fundamentomokon-is, mint meg annyi Oszlopokon, fennáll a' Tanúság. Ertsük Hasznait.

I. Haszna.

1. Haszna oktat, és tanit. Ugy-é hogy; Valamennyiszter Isten az égen üstökös Csillagot szerez, és mutogat, &c. mind annyiszor, &c. Mit tanulhatunk mi ebből a' mi hasznunkra, jer lássuk-meg! Tudni-illik: azt, hogy az ilyen üstökös Csillagok felől, minden *hijában valóság, bolondság, és babonaság kívül ugy elmélkedhetünc, igen keresztyénül, és kegyessen, mint Istenec a' természetben láttattatni szokott, szokatlan néminémü munkái felől, mellyec, némelly nagy és nehéz nyomoruságoc felől tesznek jó eleve hirt az embereknek, (u.)* Mert ugyan-is a' több Égi Csudák között, (minémüec néha az Égen láttattatni szokott viaskodó fegyveres seregek, &c.) az üstökös Csillagokat azért tündökölteti az Égen Isten, hogy a' természetnek szokott törvénye kívül, valamelly

u Clariss.
Gisbert'
Voetius, in
Exercit. de
Prognost
Cometar.

Assert. I. következendő nagy és szomoru dólgoakat
 pagin. 24. jelentsenek, és az Istennek kivált-képpen
 cap. 3. való Gondviseléséből, és igazgatásából,
 minek-előtte azok meg-lennének, az embe-
 reket azok felől meg-intsék, és az igaz *Poenitentiára*,
 s' Istenhez való megtérésre fel-ébresszék, hogy senki
 ne legyen, a' ki magát menthetné, (x.)
 x David Bizonyos dolog-is, hogy mivel az üstökös
 Christian Csillagoknak fel-tetszések igen szokatlan,
 Mathes. in és ritkán eső, tehát azok minden bizonynyal
 Acad. *bizonyos jegzésüec*, ugy-mint Istentől arra
 Giessena, & rendeltettetett *jegyec*, hogy az ő Felsege,
 Theol. Profes- cmberek bűnei ellen való haragját jó ide-
 sor Extraord. jén meg-izennyék; mellyek mind az által
 in Tract. kivált-képpen való módon a' nyomorusá-
 Physico, goknak minémű nemeit jelentsék, kik ellen,
 Astronomico s' mikorra, &c. csak egyedül Isten tudója;
 Historic. de de az emberek közöttül senkinek meg nem
 Cometis. jelentettetett. Világ kezdetitől fogva meg-
 Ann 1673. in jegyeztettetett, s' minden időkben meg-
 Praefatione. tapasztaltattatott, és nem-is meg-utálásra
 való dolog, hogy az üstökös Csillagoknak fel-tetszések
 után, nem sok idő múlva, mindenkor kemény hada-
 közások, háboruságok, és más egyéb gonoszok támad-
 tanak, (y) de micsoda Országokra, és Tar-
 tományokra mutassanak nevezet szerint,
 és meg-határozva, minémű nyomorusá-
 gokat jegyezzenek, senki bizonyosan azt
 meg nem mondhattya, mig a' dolognak
 ki-meneteli arra meg nem tanit, (z.) Annak-

y Zanch.
 ut supra pag.
 298. §.
 Notandum
 vero.

z Sennert'
 Libr. 2.
 Physicor
 Cap. 2.

okáért el kell itt kinek-kinek im e' követ-
 kezendő dólgoakat távoztatni:

1. Hogy az üstökös Csillagok, a' minémű
gonoszoknac meg-előző jegyei, azokat nem
 kell a' nyomoruságoknak bizonyos nemére
 határozni, hogy nevezet szerint ez, vagy amaz veszede-
 lem, *éhség*, vagy *dög-halál*, *háboruság*, és egyebek
 effélék jelentettetének; hanem csak *közönségesen*, és
meg határozatlanul kell azokat jelenteni; mert *kivált-
 képpen valo modon*, és a' következő gonoszoknak nemeit
 ez-iránt meg-határozva jövendőlni, merő pogányi babo-
 naság, és haszontalan hijában-valóság.

2. Azt-is el kell itt távoztatni, hogy eféle *progno-
 sticációt* nem kell *bizonyos személyekre, helyekre, Tartomá-
 nyokra, városokra, az embereknek ilyen vagy amolyan
 rendre, ház népekre, és Ecclesiákra*, kikre efféle szomorú
 dólgoak következendők vólnának meg-határozva alkal-
 maztatni; mert csak egyedül Isten annak tudója, (a'
meg-létel és ki-menetel előtt) *kikre, hová, és mitsoda
 helyekre* következzenek *kivált-képpen valo modon* azok
 a' szomorú gonoszok, mellyeknek az üstökös Csillagok,
 Isten rendeléséből, jó elevé meg-izenő jegyei.]]

3. Bizonyos idejeket-is az ilyen nyomoruságok-
 nak; sem *kezdetinec*, mikor, sem *tartóságoknac*, és
végeknec, meddig lesznek, nem kell, s' nem-is lehet
 meg-határozni; sőt azon igyekezni, haszonta-hijában-
 valóság, és babonaság. Csak a' *közönségeségnec* hatá-
 rában kell azért meg-maradnunk ez-iránt, s' ugy kell
 kivált-képpen való csudálkozással, és szorgalmatos reá
 figyelmezőssel az ilyen Egi-jegyeket vizsgálunk, és
 szemlélnünk. Mert ugyan-is Keresztyén emberhez illendő

kegyes dolog, azt meg-ismérni, hogy az ilyen üstökös Csillagok az igaz *Poenitentianac Praedicatori* és az Isten haragjának bizonyos mutatói, az Isten rendeléséből. Innen már:

11. *Haszna a' Tanuságnac*: Valóságos magunkban szállást, és sziveinknek keserű meg-esését szerezhet, (szerez-is) mi bennünk, ha meg-gondollyuk e' mi Hóld fogytára jutott Hazánknak, s' abban szintén elczondorlott Nemzetünknek siralmas állapotját. Vgy-é, hogy *valamennyiszer, s' valamikor Isten az égen üstökös Csillagot szerez, &c. mind annyiszor, &c.* No azért temető sirod felé közelgető, sőt már koporsód szélén fekvő életed táján szintén csak haló félben lévő édes Magyar Hazám s' Nemzetem! E' *Tanuság* ébreszsen-fel minket-is büneinknek mély álmából! Nyúllyunk a' magunk kebelében, s' vegyük nosza fris emlekezetben, avagy csak a' mi értünkre, s' mi időnkben látattatott üstökös Csillagokat, és vessük azokra szomorú gondolkodásinkat, s' nyilván meg-tapasztallyuk, hogy azok avagy csak e' siralmas *Hazában, Magyar, s'-Erdély Országokban*, következő siralmas nagy romlásinknak, mint meg annyi elől-járó hir-tévői, s' hadat hirdető követei vóltanak.

I. *Először*: Csak az 1652-ben fel-tetszett, s' 1653-ben-is fénylett üstökös Csillagot gondollyuk-meg, (ae.) Avagy az által nem jelentgette-é Isten nyilván e' mi bünös Nemzetünkre, csak kevés idő múlva az után következett haragját, és abból származott rettenetes ostorit? Bizony vak a' ki ezt eszében nem vette. Mert hiszem ennek az ő *Enyészeti*

ae Georg
Fhelavi'
meminit
hujus Co in
Concione in.

Templo felé közelgető mostoha *Világnac* el-fajult.
 Mariano *Estvéje*, csak hamar az után harmadik, és
 Dantisci negyedik esztendő fordulásaiban, minden
 habita, felé e' *síralmas Hazában*, a' sűrű zene-
 postea typis bonáknak, Haza közönséges békességét
 Ann. 1653. bontogató, s' annak romlását bőven termő-
 edita. veszedelmes magvait kezde sűrűn hinte-
 getni. Midőn az 1657-dik, 1658-dik, &c. nekünk igen
 szomorú esztendőekben, magunkal keresteté-fel Isten
 nagy vigan síralmas romlásinknak útait, össze-gyűjtvén.
 Nemzetünknek színét, s' *Lengyel Országban* mint-egy
 mézárszékre úgy voná őket; kiknek ott egy jó részét
 tűzzel, vassal meg-emészté, más leg-nagyobb, és szép-
 pebb részét a' *kegyetlen Pogány Tatár* úgy hajtá-el
 mint a csordát a' meg-síráthatatlan keserves rabságra.
 Csak hamar megint ugyanazon dühödt Pogányság, a'
 Anno *Napkeleti másic Oroszlánnac* erejével,
 1660-ben, és *Töröckel* s' több sok gyülevész népeckel,
 1661-ben. úgy rohana reánk mint a' sűrű zápor, s'
 annál-is inkább *praedát* vete Nemzetünkben.

Véneinket le-vágák, csecs-szopóinkat fegyverre
 hányák, szüzeinket, és aszszonyi állatinkat rútúl meg-
 fertezteték: nevedékeny édes gyermekeinket, iffiú népein-
 kel, és erős férfainkal edgyütt porázra fűzvén, vitték-el
 a' keserves, és hóltig-való rabságra. Édes lakó helyein-
 ket, *Városinkat, Faluinkat, szép házainkat* tűzzel meg-
 égették, és a' széllal fújtatták-el. Véressek vóltanak, (s'
 ma-is azok) sok helyeken a' kő-falak, s' piros vólt a'
 föld a' mi édes Nemzetünknek fegyver miatt ki-omlott
 vérétül: az égi madarak, és a' vadak, sőt az ebek-is
 meg-hizakodtak, s' ugyan meg-dühössödtenek, a' fegy-

verrel le-vágattattaknak holt testeken. Oda lőnek e' szörnyü romlásinkban tőlünk, a' mi siralmas érésünkre sok szép *Vég-Házaink*, *Kárán-Sebes*, *Luqas*, *Boros-Jenő*, *Várad*, *Sz. Job*, és többek, mellyekkel Országunknak nagy része-is el-foglaltattaték. és a' *Pogány Török* igája alá vettetteték, s' csak a' galléra-is alig akadt, (sőt nem-is) immár kezünk között régi Magyar Birodal-munknak, annyira meg ronta ekkor az igaz itéletü Isten bennünket. *Mind ezeckel-is* pedig a' *Jehová-nac ellenünc ki-huzott szablyája nem nyugovék meg*; sem az *ő felgerjedt ha-ragja nem távozzék el* mi tőlünk, hanem még-is *fel huzva lévén az ő verő keze mi ellenünc*, csak hamar ismét zászlót emee *ő Felsege*, ugyan azon *távul*, s' *közel valo Pogány népec között*, s' nagy hamar megint el-hivá őket ellenünk; a' kik sűrűséggel ujjobban reánk rohanván, nagy *rablásokat*, sok *égetéseket*, és szerte-len *pusztításokat* tőnek édes Nemzetünkben, a' mikor ismét el-vévék tőlünk erővel, fegyverrel, a' nélkül-is eléggé meg-rongyollott Országunknak egy-néhány erős *Bástyáit*; *Érsek-uyvárat*, *Nográd*ot, *Sze-csént*, s' több erős *Vég-házainkat*, s' azockal edgyütt mind ackoráig kezünk között meg-maradott édes *Hazánk-nac* egy nagy darab jó részét megint maga Birodalma alá hódoltatta a' természet szerint való Pogányság. Illy, és ennyi siralmas romlásinknak lőn jó idején hirt adó, s' háboruságot hirdető követe, az 1652-dik esztendőbeli üstökös Csillag!

2. *Másodszor*: Ezek után még tovább való *Ostori-val-is* fenégetni akarván Isten bennünket; 1664-ben-

is, ellenünk gerjedező haragjából származó csapásinak *mutató Jegyét* adá-előnkben ő Felsőge, hasonló üstökös Csillagot támasztván az esztendőnek vége felé, melly a' következő 1665-ben-is tündöklött. Csak hamar más-is ugyan ezen esztendőben támadott, a' negyedik Hólnapban; mellyeknek edgyike *Napkeletre*, másika *Délre* fénylett. El-halगतom micsoda szomorú változásoknak löttenek-légyen, e' két egy más után hamar fel-tetsző üstökös Csillagok, más Keresztyén Tartományokban; *Len-*

Ann 1670,

71, 72, &c.

sequent.

Ez időben

ment a' Török

Császár Len-

gyel Ország-

ban öt száz

ezer Töröckel

és Tatárral, s'

meg-is hódol-

tatá.

A' Galliai

Király-is ez

idő tájban

kezdett a'

Romai Császár

ellen hada-

kozni, s' ma-

is hadakozik.

gyel Országban, s' egyébütt-is, jó eleve meg-mutató jegyei. Csak e' mi gyászban borult siralmas *Magyar Hazánk*nak szomorú sorsát említem. No azért ugyan józanon elmélkedgyünk felőlök, minémű nagy szomorú változásoknak löttenek-legyen *Magyar Országban* ez üstökös Csillagok bizonyos *mutató Jegyei*? Avagy nem ezeknek a' siralmas nagy romlásinknak-é, a' mellyek alatt e' XII. s' XIII. esztendők forgásában, 1670-től fogva keservesen nyög temető sirja felé közelgető, s' elrongyolódott édes Nemzetünk? Bizony mind ezeket jelentgette Isten azok által, a' mint most már a' szomorú ki-menetel bizonyíttya, ha magát észre tudta vólna venni testi bátorságban bémerült Nemzetünk, és idején való *Poenitentia-tartással* az ő Istenét meg-előzte vólna. S' hát már tovább reménlhetünk-é jobb időket? Adná bár a' nagy kegyelmű Isten, hogy érhetnénk már valaha, sok siralmas romlásink után ollya-

kat! De tartok attól, (s' adgya Isten hogy ne profétályak!) hogy Idvözítők szavai szerint, még *mind ezek-is*, az eckédig rajtunk esett sok siralmas romlások, pusztulások, vér-ontó hadakozások, háborúságok, éhség, döghalál, &c. *csak kezdetei ne lettenec*

Matt. 24.

v. 8.

légyen, mind ezeknél sokkal nehezebb, reánk következhető nyomoruságoknak. Mert mind

ezeckel az Istennek rajta forgó sok *Ostorival-is* nem meg jobbúlt, hanem az Istentől inkább el-fajúlt, és a' bűnben inkább meg-keményedett e' maradék vajutt Magyar Nemzet. Gondollyátok-é, hogy ez az 1680 dik esztendőbéli rettenetes nagy üstökös Csillag csak semmi-ben múlték-el; és hogy az nem fenegetőző újja lött volna Istennek, e' mi bűnös Nemzetünk ellen kiváltképpen? Ingyen csak elméjében sem tűnnyék az senki-nek, s' ne felejtse könnyen el ezt az üstökös Csillagot.

a Jacobus
Milichi' Medi-
cus & Profes.
Matheseos

Witteberg. in
Comment. ad
Plinii Libr. 8.

Ann. 1573.

Cap. 25.

b Zanch. Part.

I. de

Operib' Creat.
li: 3. Cap. 2.

Num. 3. de

Mert Világ kezdetitől fogva *minden időkben nyilván valo tapasztalásból meg-tanult dolog*, hogy az üstökös Csillagok mindenkor *szomorú kimeneteleknec* vóltanak előljáró jelenségi, (a.) Azt olvasom egy régi *Tudos Ember* irásában az üstökös Csillagok felől, (b.) hogy *ha azok Nap enyészetre támadnac*, és onnan *az ő mozgásoc Nap nyugat felé léjend*; tehát az *ő ilyen mozgásokkal azt jelentic, hogy azokban a' Tartományokban, és Országokban*, (mellynek Horizonnyokban feltetszenek) *kivül valo ellenség fog be-ütni*. Noha én, a' mi az én részemet illeti, az üstökös Csillagoknak *nagyságokból, szinekből, fényességéből,*

Comet Pro-
gnost pag. 296.

refert ex
Libro Centum
Pronunciat.

Ptolomaei pro-
nunciato po-
stremo. Cl. Gis-
bert' Voetius
eundem Lib-
rum intitulat ;

Centiloq.

Ptolomaei

Exerc. de

Prognost

Cometar.

Capit. 3.

pag. 44.

c Cl. Voetius

loc. modo ci-

tato Cap. 3.

pag. 25.

Aphor 14.

tartóságokból, támadásokból, amonnan erre, vagy ama' felé való mozgásokból, azoknac így vagy amugy állásokból, &c. való prognosticationac alája nem irok; (jóllehet másként szabados mind ezeket az üstökös Csillagokban visgálni, és észre-venni, (c). De azért ha meg-vallyuk az igazat, nyilván úgy tapasztallyuk, hogy az 1680-dik esztendőbéli nagy üstökös Csillag *Nap nyugat* felől támadott, és fellyebb fellyebb jöven, *Nap kelet* felé vólt annak mozgása. S' mi követé? Am bérohana ár-viz módon a' kívül való *Pogány* Nemzet *Országunkban*, Nemzetünknek a' *Német* Nemzet ellen való segítségére ugyan, úgy tetszik; de bizony sok Keresztyénnek siralmára fordult annak segítése; sok édes Atyák, s' Anyák sirattyák (el-hitem) e' mái napon. Meg-vévé ugyan *Cassát*, s' még most egyszer kezünknel meghagya, Isten csudálatos igazgatásabol; de ha reá gondot nem viselünk, és másodsor talál segítségre jöni, félek rajta, (s' adgya-is Isten!) hogy úgy ne járjunk véle, mint ez előtt mint egy száz negyven esztendőckel *Budával* járának régi

Eleink. Földig le-rontá mostan e' kis darab *Magyar Országnac* két jó, s' erős *Vég-házait*, *Onadot*, s' *Füleket*.

Vallyon miért? Tudgya a' Török mit csinál! Adgya a' nagy kegyelmű UR Isten, hogy úgy ne járjon szegény Nemzetünc a' Török segítséggel, mint a' ki meg-menekedik az Oroszlántul, az után Medve találkozik

reája, mint az Isten mondgya, Amos. 5. v. 14. Hát a' mostan folyó 1682-dik esztendőben fel-tetszett üstökös Csillag felől mit gondollyunk, a' melly, ugy tetszik, mint egy rész szerint *Nap nyugatrol*, s' rész szerint *Észac felől* támadni, és *Dél felé* volt mozgása? Adná bár a' kegyelmes UR Isten minékünk ezt az üstökös Csillagot, és az egész Keresztyénségnek jó jelül! hogy a' *Napnyugati és Északi minden Keresztyén Nemzetségeknec lenne egy szivec, egy értelmec, egy indulattyoc, egy akarattyoc*; s' ugy mennének ama' maga erejében fel-fuvalkodott, és népének sokságában kevélykedő, s' magát Isten boszszuságára *Győzhetetlenec tituláló Déli kevély Oroszlánnac*, az egész világon lévő Keresztyénség közönséges és természet szerint való nagy Ellenségének erejét megrontani! De valóban tartok attól, hogy minékünk, a' nélkül-is eléggé el-czon-dorlott, és el-rongyolódott *Magyaroknac*, ezzel az én jó és idvösséges kívánságommal *ellenkező ki-menetelü* ne

Jerem 8.

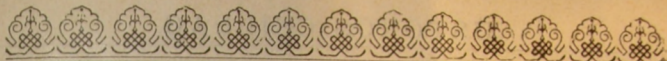
v. 15.

legyen a' dolog; ugv hogy noha szivünk szakadva ohajtyuk, és *várjuc a' békességet*, (mellyet hogy Isten meg-adgyon, én-is szivem szerint kívánom, s' kérem ő Szent Felségét hogy adgya-meg!) de tartok. mondom, hogy még mind ezeknél-is sokkal keservessebb csapási, és *hétszerte sullyosabb Ostoni* ne következzenek Istennek reánk: Mert nincsen az életnek meg-jobbulása, nincsen az Istenhez való igaz meg-térés Nemzetünkben, a' melly alatt reménlhetnénk, hogy Isten meg adgya régtül fogva szivünk szakadásával ohajtott lelki testi békességünket. És jóllehet tűzben vetette Isten ez igen el-pusztult Nemzetnek bűnös maradékát, de még-is nem akarja meg-eszmélni magát, hogy bűneit meg siratná, és az Isten-

hez meg-térne; hanem még inkább meg-keményedett a' bűnben, s' naponkint Isten ellen valo gonosságit sokasította. Minek-okáért bizony méltán úgy ítélnünk mi, e' mi bűnben meg-átalkodott Nemzetünkre nézve, mind az 1680-dik esztendőbeli, s' mind a' mostan folyó 1682-ben feltetszett üstökös Csillagok felől, hogy Isten azokat a' több Nemzetek között, e' mi Hóld fogytára jutott *Magyar Nemzetünknek*, az ekkéig rajta forgott siralmas állapotoknak *hétszerte* rajta, következő keservebb nyomorúságoknak és *ostorozásoknak* bizonyos *jegyek*ül függesztette légyen fel az Égre; hogy venné eszében magát, és ellene meg-haragudt Istenét, ő Fel-ségéhez idején való *meg-térésével* előzné-meg. A' melylyet hogy ha még-is nem cselekszik e' bűnös Nemzet-ség; kétség nélkül el-hozza Isten reája mind azokat a' *hétszerrel meg-öregbült rettenetes csapásokat*, a' mellyekkel bennünket ez üstökös Csillagok által meg-fenegett. Mert az ilyen Nép, Nemzetség elen, a' melly az Istennek ő rajta lévő sok ostoni alatt-is meg nem jobbúl, hanem még-inkább megkeményedik, rettenetes *Sententája* vagyon Istennek ki-mondva, *Moyses III. Könyv. 26. Rész. v. 15 - 39.* Olvasd-meg!

Immár következnek a' *Feddözö, és Czáfolo*, és az idvösséges *Poenitentiára Jutó*, s' az Istenhez való igaz *Meg-térésre* ébresztető *Hasznoc*, az arra való *út mutással* edgyütt, tudni-illik: Miképpen kellene Istennek, még ez után-is reánk következhető *rettenetes ostonit*, és büntetésit magunkrol elhárítanunk. De mivel mostan-is fel-tött Czélomnál hosszabbatka lők a' Tanításban, ezeket a' következő alkalmatosságra hallasz-tom. Ezekről meg-emlékezzetek.

A M E N.

II. PRAEDICATIO.

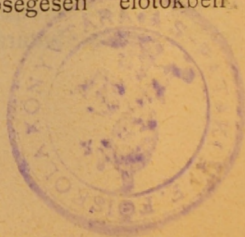
Joel. 2. v. 30, 31.

Csudákat téznek az égben, és e' földön, vért, és tüzet, és köd oszlopokat. A' Nap setétséggé válik, és a' Hóld vérré, minekelőtte el-jöne a' Jehovának nagy és rettenetes napja.

Ennek-előtte való alkalmatossággal meg-világosítván a' Szent Irás Leczkét, a' mennyire szükséges volt, ilyen *Tanuságot* terjesztettem vala ebből előtőkben :

Valamennyiszer, s' valamikor Isten az Égen, a' több Csudác között, üstökös Csillagot szerez, és mutogat az embereknek, mind annyiszor, s' mindenkor, mind az Ecclesiában, s' mind a' Polgári Társaságban, és az Országokban, a' népnek büneiért, következő nagy nyomoruságoc, és siralmas változásoc felől tudósittya és inti-meg őket az' által, s' azokat jelenti-meg jó idején nékiec.

Ezt a' *Tanuságot*, mind a' *Szent Irásbéli* bizony-ságockal, *hogy így legyen*, meg-erősítettem; s' mind pedig, *miért legyen így*, bizonyos *Fundamentomokból* meg-mutogattam, Két *Hasznát* terjesztettem vala előtőkben, mellyeknek *edgyike* volt a' mi *Tanítattatásunc*, hogy tudni-illik, micsoda ítéletben legyünk az üstökös Csillagok felől, mikor történik hogy azokat lássuk az Égen tündökleni. *Másic Haszna* volt a' mi hathatós *Fel-ébresztettetésünc*, mellyeket bőségesen előtőkben adtam. Most már következik:

3. Haszna. III. *Harmadic Haszna*, melly az üstökös Csillagok felől ellenkező értelemben lévő embereket *czáfollya*, kik midőn azokat láttyák, meg-utálván, csak semminek tartják, mint valami testi bátorságban bé-merült *Epicureus* emberek; Ilyenek azok:

I. *Először*: A' kik azt vitattyák, hogy azokat látván, *semmit nem kell félni, nem kell megijedni, &c.* mint-ha az ilyen üstökös Csillagok, Isten rendeléséből valamely következő nagy gonoszoknak vólnának *mutató jegyei*; holott olly távul vagyon, hogy a' Szent Irás az ilyen idvösséges félelmet ki-irtaná, s' ki-szaggatná az embereknek szivekből, hogy inkább ellenben azt *commendállyá*, dicsiri, és javallya egyedül, ugy-mint a' szívnek a' bünre vetemedéstől való hatalmas őrizőjét, *Solt.* 2. v. 11. *Praed.* 12. v. 14. *Phil.* 2. v. 12. I. *Pet.* I. v. 13. A' melly *idvösséges* és *fiúi félelem* lévén, mindenkor az Istenhez való igaz meg-téréssel, az ő Tiszteletivel, az ő benne való bizodalommal, és gyönyörködéssel, az ő benne való hittel, és reménséggel, és az ő hozzá való szeretetünkkel vagyon öszve köttetve.

Ez az *idvösséges és fiúi félelem*, ugy vagyon hogy *egyenesen és első-képpen* az Istenben határozódik; de az-után és *következés szerint* más egyéb *rettentő ijesztésekre-is* vitettetik, minéműek az üstökös Csillagok-is; ez pedig az *Istenért, az Istenben, az Istentől, és az Istenre* lészen, a' ki, valamint a' mi *Szeretetünknek* leg-kivált-képpen valóbb és utolsó Czéllya; ugy a' mi *félel-münknek, és rettegésünknek-is* fő és utolsó határának kell lenni, (*d.*) Csak egyedül az

Luc. 23.
v. 12.

Esa. 8. 13.

d Cl. Voetius
in Exercitat
de Pro-
gnosticis Co-
metar. Capit. 4.
pag. 47.

e Heb. 12.
v. 29.

f Heb. 10.
v. 31.

Psalm. 75.
v. 9.

Istent félik az igazak, ugy-mint *meg-
emésztő tüzet, (e) kinec kezeiben esni retten-
netes dolog-is; (f) mindazonáltal ugy-is*
félik őtet, mint ő nékiek igen jó és ő
vélek jól tévő édes Attyokat: félnek a
bűntül-is, ugy-mint csupán csak gonosz-
túl: s leg-ocsmányabb rútság túl: félnek
az Isten haragjátúl-is, és annak minden
munkáitól, és Istennek abból származó
ítéletitől, tudni-illik e' jelen-való életnek
külső gonoszaitól, mellyek ő magokban
terhesek, szomorúk, és retteneteseek. Vége-
zetre az Isten ítéletinek jegyeitől, és mu-
tató jelenségétől-is félnek. a' mennyiben azok által
nyilván jelentettetik, hogy a' *Jehova kezében pohár
vagyon, és zavaros bor, mellyet abból ki-
tölt, kinec a' seprejét-is meg-isszác, és
ugyan ki szopjác e' földnek minden isten-
teleni.* Hogy ezeket az üstökös Csillagokra, s' azoknak
feltetszésekre szabjam, azt mondom, hogy *félnec* az
Istent félő kegyes emberek ettől az *Égi jegytől*, ugy-
mint Istennek valamely következő nagy gonoszok felől
való hirtévő követétől, és fenegetőző újjától; *félnec*
azoktól a' *gonoszoktul*, mellyeckel Isten az ilyen *Jegyec*
által őket fenegeti, ugy-mint Istennek kemény ítéletei-
től; *félnec* a' *bünöktül*, ugy-mint az Isten ítéleteinek,
és azokat mutogató ilyen jegyeknek érdemlő *ókaitul*:
félnec az *Istentől*, ugy-mint mind ezeknek *Fő szerző*
Okátul: *félic* *magokat*, és a' *magokéit*: *félic* az *igaza-
kat*, és az *Isten Anyaszentegyházát*, jól tudván hogy
az *ítélet* az *Isten házán* szokott el-kezdődni: *félic*

I. Petr. 4. v. 17. édes *Hazájokat*, és a' *világot* a' jövendő, és fenegetőző rettenetes csapásoktól; sőt végezetre *féltic* még az *istenteleneket-is*, kiknek *bünöc* mint *Sodománac meg-sokasultanac*, kik az ő *Attyóknac mértékjekét bé-töltöttec*, a' kikre neminemű kegyes magok el-hitetéssel köszönic annak a' *pohárnac* részét; mely a' *Jehova kezében* vagon. És így értyük ezekből, mit és mint kellyen mi nekünk itélnünk az üstökös Csillagoknak feltetszésekor való félelem felől.

De a' kik egy csepnére meg nem rettenő szivel akarjác efféle *Égi jegyeket* szemlélni, azok hátokat vetik Istennek, a' *Jeremiás Profétánál* imez szavaihoz: *A' Pogányoknak útát* úgy-mond *Ellenvet'*.
Jerem 10. v. 3. *ne tanullyatoc, és az Égi Jegyektől ne féllyetec. &c.*

R. Nem tiltya itt az Isten, hogy *tellyességgel*, és a' szívnek minden meg-dobbanása, és ijedsége nélkül semmit *ne féllüinc*, midőn az ilyen Égi jegyeket szemlélyük; hanem csak meg-határozza a' *félelmet*, és abban modot szab, hogy tudni-illik, *ne féllüink azoktul* úgy *mint a' Pogányoc* szoktak vólt félni; kik az Égi jegyeknec, Napnak, Hóldnak, Csillagoknak isteni tiszteletet és hatalmat tulajdonítottanak, és *azoktul* az Isten beszéde és ígéreti ellen *féltene*c, akarván inkább az Égi jegyek által való fenegetésre kétségben esni, mint sem az Isten ígéretire szívökben bizodalmaskodni, mely dolog annyit téssen, mint az Égi jegyeket inkább tisztelni, mint az Istent. Bezzeg így nem kell az Égi jegyektül félni; de azért midőn a' szokatlan és rend-

kívül való Égi Csudák, (minéműek az üstökös Csillagok-is,) ugyan azon gonoszokat jelentgetik, s' azokkal feneget Isten ezek által bennünket, mellyeket az ő igéjében-is ki-hirdet, bizony akkor az Égi jegyekre, azokat szemlélvén, ugy meg-rettennünk, hogy az Isten haragjától féllünk, és meg-térjünk, nem csak el-szenvedhető, hanem ugyan kegyes és istenes dolog-is. A' minémű *félelem* nem hogy itt a' *Jeremiásnál*, vagy másutt is a' Szent Írásban tilalmaztattnék Istentől; de inkább ellenben ugyan ezen 18-dik *Részben* parancsoltattatik, v. 6, 7. Mellynek alkalmatosságát, és okát-is fel-jegyzi a' *Jeremiás Proféta*, s' azt jelenti, hogy a' nem egyéb itt, hanem az Istennek mind szokatlan, s' mind szokásos, csudálkozásra méltó munkái, v. 10, 17. Ha azért ezek *félelmet* öntenek a' mi sziveinkben, és minket az isteni *félelemre* felindittanak; miért nem szintén ugy az Égi jegyek-is, (mellyek között valók az üstökös Csillagok,) kiket nyilván *rettentő ijesztéseknek*, nagy *Jeleknek* mond Idvözítőnk. A' mellyekre ugy-mint valamely szomoru gonoszoknak *elő-járó jegyeire* figyelmezni szintén ugy szabad, mint a' természet szerint való, és házi gondviselést néző dolgokban, az Ég tisztaságának, vagy szeles vóltának jegyeire, *Matt. 16. v. 2. Luc. 12. v. 54.* Nyilván való dolog hát mind ezekből, hogy az üstökös Csillagoknak, s egyéb Égen, vagy földön meg-eshető Csudáknak jövendő gonoszt jelentésekből való *fiúi és kegyes félelem* nem tilalmaztattik itt; hanem az olyan babonás, bálványozó, és ördögi jövendölésből származó *félelemtől* tiltya Isten a' népet, mellyel a' *Pogányoc*, a' hejában való, vagy pedig az ördögtől, az ő mesterségével csináltattatott Égi jegyektől félnetek.

Luc. 21.
v. 11.

2. *Másodszor*: Azok-is ezen kovászból valók, a' kik Istennek efféle fenegetőző jegyeire, magok-is semmire nem akarnak meg-rettetni, s' másokkal-is azokat csak semminek ítéltetik, azt vitatván, hogy efféle Égi jegyek, üstökös Csillagok *semmit nem jelentenec*, és így seinmi-képpen, avagy csak igen *közönségesen, és meg-határozat-lanul-is nem lehet*, s' nem kell, azokat látván, a' követ-kezendő, és a' mint lehető, ugy el-is mulható gonoszok-at jó eleve azokból meg-jövendőlni. Melly értelemnek semmisége nyilván ki-tetszik, hogy-ha azokat a' *funda-mentum* nélkül néhány *Fundamentomokat* meg rázo-gattyuk, a' mellyekhez ez-iránt az ilyen igen bátorkodó s' másokat-is az Isten haragjából származni szokott csapások ellen bátorkodtató emberek támaszkodnak. Lássuk rendel azokat.

Sic argumen-
tatur Vir
quidam SS.
Theol Doctor,
ex Andr.
Dudithio in
suo de

I. *Első Fundamentomoc ez: Csak valami kicsinyt-is bizonyost, és nyilván valót, az üstökös Csillagoc felől alig lehet kapni, és tudni, egyebet a' vélekedésnél, gyanakodásnál: hogy-hogy' lehet hát az igen-igen bizontalan jövendő dolgokat azok-ból meg-látni, s' meg-jövendőlni?*

Cometis
Judicio, pag.
55. §. 67.

R. I. E' *Fundamentomnac fundá-mentomatlansága* im e' következő két *Fundámentomokból* tetszik-meg: (I.) Mert a' Szent Irásban-is, kivált-képpen a' *Szent*

János Mennyei látásiban, sok dolgok vagynak ollya-nok, mellyek felől különböző ítéletben vagynak sok tudos emberek, minémüek: *A' Szent Városnac negyven két holnapig tarto tapododása felől valo Profétia, (g.) és ama' két tanu-bizonyságoknac*, (kik felől való véleke-

g Apo. 11. v.
2. 3.

ilyen amaz

h Apoca.
16. v. 12.
13. 14.

i v. 17. 18.

k Cap. 20.
v. 4. 5. 8.

Christus Vrunk születetésének *mellyic, és hányadic esztendejére* kellyen ezeknek a' *titkos látásokban* befoglaltattatott *profétiáknac kezdeteket, és végezeteket* határozni. Mert a' Szent Írást vizsgáló Bölcs emberek ezeknek *kezdeteknec és végezeteknec* meg-határozodott idejek

l Vid Tri-
folium
Alstedii : Cla-
vem Apocaly-
pticam Josephi
Medi :
Brighthm. Pa-
reum & alios
Comment. in
allegata loca.
Apocal.

dés nem egy, sem kettő,) *profétálásoknac ideje, úgy-mint az ezer kétszáz hatvan-napoc.* (Ismét, hogy többet el-halgassak) *ő pohárát az Euphrátes folyó vizében ki-öntő hatodic Angyal, (h.) és viszont az ő pohárát az égre ki-öntő hetedic Angyal felől valo profétia-is, (i.) Végezetre a' Szenteknec a' Christussal ezer esztendeig valo élésec, és uralkodásoc (k.) felől valo örvendetes profétálás-is ide járul. Csak mi kicsinyt-is bizonyost, és nyilván valot alig lehet kapni, és tudni mind ezek felől, hogy mikorra, s' hová, és micsoda idő tájára*

felől különböző vélekedésben vagynak, (l.) Mindazáltal kicsoda merné tagadni, hogy e' meg-említettett titkos *Mennyei látásokból* igen Keresztyénül és kegyesen nem lehetne az Isten hiveinek, és azokból álló Anyaszentegyházának nagy lelki ví-gasztaltattatására jövendöltni, mint ama' *titkos parázna Babylonnac el-romlását; (m.) mind a' Töröc Birodalomnac nyaka szakadását; mind pedig az Isten régi kedves frigyos népének a' Sido Nemzet-ségnec, az Anyaszentegyház kebelében valo bé-jövetelét, és a' Christus igaz ismé-*

m Apoc. 18. v. 20. retire, s' Évangeliomi Szent Tudományára való *közönséges Megtérését*, melly felől Szent Pál Apostol-is nyilván jövendől, n Rom. 11. v. 25. 26. 27. *Titoknac* nevezvén azt, (n.) Ehez hasonló legyen az ítélet, az üstökös Csillagok körül való külömböző *vélekedés* felől-is.

(2.) De továbbá e' *Fundamentum* következetlenségének *fundamentomatlansága* meg-tetszik ebből-is: Mert midőn, nem csak a' külső világi Bölcsék, és *Philosophusoc*, hanem a' *Theologusok-is*, leg-nagyobb részént ebben az értelemben vagynak, hogy az üstökös Csillagok mindenkor valamelly jövendő nagy nyomorúságóknak *megelőző és mutató Jegyei*; tehát nem jövendölnek azokból, azokat a' nyomorúságokat meg-határozva, hogy *eze* vagy *amazoc*, *erre* vagy *ama' Tartományra*; *ilyen* vagy *amollyan rendű emberekre*, ez vagy *amaz idő* korban lesznek; s' *eddig* vagy *amaddig* tartanak: hanem csak *közönségessen*, és *meg-határozatlanul* szóllanak-, (o.) s' ugy külömböztetik-meg az üstökös Csillagokból, s' egyéb szokatlan Égi jegyekből, és Csúdákból való *prognosticátiot*, jövendölést, melly a' Szent Írás szerint vagon, az *Astrologiai* babonás jövendöléstől; *amazt* javalván, *ezt* pedig *általlyában* meg-vetvén, és kárhoztatván. (p.)

R. 2. Osztán meg-fordítván e' *Fundamentomot*, ellenben én-is azt mondom, hogy mivel az üstökös Csillagoknak nemződésekben; *honnan*, s' *miből lesznek*, és mozgásokban; *hogy* s' *miképpen mozognac*,

Divinatione,
pag. 44. Johan
de Mey, in.
sua Physiloo-
gia sacra.

q Cl. Joh.
Heidegg. in
Disput de
Signis Coeli
§. 17. sup.
pag. 7. citata.

Idem Vir
Clariss. p. 74.
§. 86.

némelly dólgek ollyak fordulnak-elől, a' mellyeket soha senki még eddig az halandó emberek közzül meg nem fejtegethetett; innen a' józanon elmélkedő okosság azt szedegeti és hozza-ki, hogy azoknak *lételekre, és mozgásokra*, az Istennek közbenvetetlen munkálkodása és cselekedeti járúl, melly bizonyos jelensége annak, hogy az üstökös Csillagok valamelly nagy dólgek, és az *Ecclesiában*, vagy *Politiában* következő emlékezetes, de szomorú változásokat jelentenek. (q.)

II. *Másodic Fundamentum* ez: Mert az üstökös Cillagok *nem-is jegyec*, (azt mondgyák) *ha ki ugyan jól meg-gondolva akar hozzá szollani. Azért semmit sem*

jelentenek.

R. *Ha ki ugyan jól meg-gondolva akar hozzá szollani*, meg-láttya, hogy e' *Fundamentomnac* első ága egyenesen ellenkezik a' Szent Irással: Mert hogy az üstökös Csillagok, az Istenhez való igaz *Meg-térésnec*, és *Poenitentiánac Praedicátori*, és az Isten haragjának, Isten rendeléséből legyenek mind az *Ecclesiában*, s' mind a' *Politiában rend-kivül való Jegyei*; azt, mind a' Szent Irás meg-mutattya, s' mind a' józan okoskodás, és a' minden-időbéli *Experientia*, nyilván való meg-tapasztalás; mind végezetre az egész világon lévő minden Nemzetségeknek, s még a' Pogányoknak-is, e' felől egy-mással való meg-edgyezések meg-bizonyítják.

I. A' mi a' *Szent Irást* illeti, nyilván állattya

Genes. 1.
v. 14.
közönségesen az *Égneccsillagi* felől, hogy azok *jegyül* adattattanak. A' *Jegyec* pedig néha *rend-kivül* valóc, mellyekkel az Isten vagy *kegyelmességét*, vagy *haragját* mutogattya az embereknek. Melly dolog, mivel a' több Csillagok felől igaz, és ezen dolognak példái a' Szent Irásban, Idvözítők tanításában, kivált-képpen, elő-fordulnak, (r.) miért tagadná hát ugyan azon dólgot az üstökös Csillagok felől akar ki-is, hogy azok-is szintén ugy *Jegyec* nem vólnának az Égen, mint a' több Csillagok.

r. Luc. 21.
v. 11. 25.
Lásd Esa. 13.
v. 10. Ezech.
32. v. 7.
Joël 2. v.
30. 31.

2. A' *jozanon okoskodo Elme* s' *Okosság-is* ugy itél az üstökös Csillagok felől, hogy mivel azok az Istennek szokatlan, és csudás munkái, tehát minden kételkedés kivül valamelly következendő nagy és szomorú ki meneteleknek *előljáro jegyei* azok.

3. A' minden-időbéli *Experientiát* ha meg-gondoljuk, ellene-mondhatatlanúl meg-tapasztaljuk, hogy valamikor üstökös Csillagok tetszettek-fel, mindenkor szomorú gonoszok, Birodalombéli nagy változások, háboruságok, vérontó hadakozások, s' több efféle szomorú állapotok következtének azok után, mint e' dolognak valóságos igazsága nyilván meg-bizonyosodik az hiteles *Historia Iroknac* irásokból: (s.)

s Vide si
placet Cata-
logum Come-
tar. Ludovici
Lavateri.
Chronol.
Alstedii.
Lycosten de
Prodigiis & o-
stentis. Cor-
nelium Gem-

4. Végezetre, a' minden-időbéli, minden Nemzetségeknél, mind a' régi Pogányoknak, s' mind a' Christus idejétől fogván-való Keresztyéneknek, ezek között

mam de Divi-
nis naturae
characteris-
mis.

t Cl. Gisb
Voetius in
Exerc. de
Progn Come-
tar. C. 5. per
totum.

Pag. 76.

§. 88.

mind *Philosophusoknac*, mind *Historicusoknac*, és *Theologusoknac* egymás között, és egymással szépen meg-edgyező elméjek, és értelmek-is ezen meg-nyugoszik, a' Szent Irás, és a' minden-időbéli *Experientia* után, hogy az üstökös Csillagok mindenkor efféle szomorú-gonoszoknak legyenek *előljárok Jegyei*, a' mint ezt bővségesen meg-mutattya egy nagy tudós *Theologus* ember: (t.)

De így szollanak: *Ha szintén Jegyec volnának-is az üstökös Csillagoc, és valami jövendőt jelentenének; de mindazáltal csak természet szerint való, s' természetbéli jegyec volnának, és csak természet szerint való dolgokra mutatnának; mint az égnek reggeli pirossága jelent szelet, és essőt, az estvéli tiszta időt, Matth. 16. v. 2, 3.*

R. I. Bizonyos dolog, (melly ám bátor legyen meg-is engedve,) hogy az üstökös Csillagok természeti dolgok, és természet-béli okoktul lesznek; mindazonáltal Istennek az ő rend-kivül való, és szokatlan munkáit, nem kell azon rendben helyheztetnünk az ő rend-szerint való, és mindenkori, sőt minden-napi munkáival, minémiek a' Napnak fel-támadása, a' vizeknek folyási, s' több ilyenek. Annak-okáért, 2-szor; semmit nem ellenkezik e' kettő egy-másközött; hogy tudni-illik az üstökös Csillagok a' természetnek munkái legyenec, s' természetbéli Okoktul származzanac; mindazáltal ugyan azon üstökös Csillagoc, az Istennek a' bűnös Nemzet-ségec ellen gerjedező haragjánac és büntetésinek-is rend-kivül való jegyei legyenec. Mert nyilván való dolog, hogy

az Isten a' *másodrendü Okockal-is* † és efféle Égi jegyekkel-is szokott élni, az ő itt alatt való dolgok felől való akarattyanak ki-nyilatkoztatására, akar az ő jó akarattját és kegyelmességét, akar kemény ítéletit, és boszszú-álló haragját szemlélyük. (u.) Annak-okáért nem lehet igaz, hogy az *üstökös Csillagoc csak természet szerint való, s' természetbéli jegyec volnának*; hanem Isten rendeléséből *természet felett való jegyei* azok sok nyomoruságoknak és szomorú változásoknak, mellyek a' bünért következnek az emberi nemzetségre.

Objectio. Ha pedig kérdi valaki: *Holott jelentette-meg az Isten, hogy az üstökös Csillagoc ilyen rend-kivül való jegyec legyenec, s' még pedig Isten akarattjából és rendeléséből?* R. Cselekedettel, és a' dolgoknak ki-menetelekel. A' ki a' *Szent Irási* avagy *Isten felől való Tudományt*, és annak csak első sengéjét meg-tekintette-is, meg-kellett azt tanulni, hogy az Isten *akarattya* ugy különböztettetik-meg, hogy a' légyen vagy *Jo tetszésnec akarattya*, vagy pedig *jegyei akarat*: És hogy az Isten Akarattyanak két *jegyei* legyenek: *Edgyic az Ige*, avagy a' *jelentés*, akar rend-szerint, akar rend-kivül; *másic a' Cselekedet*, avagy a' *Bé-tellyessítés*. Némelly Tudósok öt *jegyeit* tészik s' adgyák az Isten *Akarattjánac*, im e' vers szerint:

† rectius : Praecipit, & prohibet, † permittit, consulit, implet :
promittit.

Magyarúl így :

Parancsol, tilalmaz, enged, igér, bé-tölt.

De én ezekről nem akarok most szót szaporítani ; mivel mind ezek helyessen vitetgethetnek a' megemlített két jegyre az Isten akarattjának. Elég az, ha *Cselekedettel*, és a bizonyos *ki-menetellel*, avagy *ugy történnéssel* nékem s' néked meg-jelentette Isten, hogy e' legyen az ő *Akarattya, és rendelése*, tudni-illik, hogy az üstökös Csillagok *következendő nagy gonoszoknak* legyenek *rend-kivül való jegyei*. Mivel az Isten minde-

Ephes. I.
v. 11.

nek az ő akarattjánac tanácsa szerint cselekeszic, az Apostol tanítása szerint : *és mindeneket, a' miket akar meg-cselekeszic.*

Psal. 115.
v. 3.

Azért már az Istennek *Cselekedetiből* jól hozom-ki, hogy az ő *Akarattjából* legyen az a' dolog, a' mellyet cselekeszik. Azért

mivel az üstökös Csillagoknak fel-tetszéseket, eleitől fogva mindenkor szomorú változások követték; nyilván meg-tetszik, hogy azok Isten *akarattjából* legyenek efféle gonoszoknak *rend-kivül való jegyei*. Valamiképpen

Simile.

a' jó és tudós *Orvos Doctoroc* a' betegeskedő ember *halálánac*, vagy *életre meggyógyulásánac* jelenségét helyesen keresik, és helyhez-tetik ilyen vagy amollyan *elől-járó jegyekben*, mellyek felől annak-előtte nyilvánvaló tapasztalásból eszekebe-vették, hogy azokra, és azok után a' betegnek, vagy halála, vagy meggyógyulása következett, s' e' pedig a' mindeneket bölcsen igazgató Istennek *rendeléséből és akarattjából* lött, a' mellyet efféle elől-járó jegyek által nyilatkoztat-ki, s' az *Orvos Doctoroc-is* a' sokféle és

sok rendbéli szorgalmatos reá-vigyázásból, és a közön-
 séges meg-tapasztalásból úgy vették-eszekben: Igy a'
Szent Irás vizsgáló Tudos emberek-is a' jegyekben, a'
rettentő ijesztésekben, az üstökös Csillagok-
 nak csudás és ritka vóltokban, úgy-mint
 Luc. 21. v. 11. *elől-járo dolgokban* helyhezhetik a' követ-

kező gonoszoknak jövendőskéket. Isten pedig már az,
 a' ki azokat az *elől-járo és következő dolgokat* öszve-köti,
 s' leg-gyakrabban öszve-foglaltatni akarja, mellyeket
 nekünk sem kell egy-mástól elválasztanunk. *Mert semmi
 dolog nem leszen ok nélkül, hanem valamelly dolgokat
 látunc az ő határokra-menni nyilván
 valo dolog, hogy Isten tanácsából löttenee
 azok. (x.)*

x Cassiod.
 Libr. 12.
 variarum
 Epist. 25.

III. *Harmadic Fundamentum* ez :
 Mert eleitől fogva láttattanac üstökös Csilla-
 goc sokszor; mind azáltal semmi veszede-
 lem azokat nem követte. Azért, &c.
 Pag. 79. §. 91.

R. I. E' *Fundamentomnac fundamentomatlansága*
 nyilván megtetszik innen; Mert midőn valamelly *Országra
 és Nemzetségre* nagy nyomoruságok jönnek; nem ellen-
 kezik, hogy azon egy Népbő, Nemzetségben némelleyek-
 nek, vagy a' szomszéd Nemzetségnek ugyan ackor jól
 legyen dólga. Mert valamint a' természeti dolgokban,
 avagy a' természetben, edgyik dolog a' másiknak el-
 rontásával lészen, †; ugy az emberi dol-
 gokban-is edgyiknek meg-kissebbülése és
 le nyomodása, a' másiknak meg-öregbülése
 és fel-emelkedése. Mindazonáltal akar
 némelleyeknek azon egy Népbő, akar a'
 szomszéd Nemzetségeknak, az ilyen nagy gonoszoktól

† Generatio
 unius est
 corruptio
 alterius.

való meg-menekedések, sőt az áldások is, fontban vétettetvén a' nehéz és nagy nyomoruságockal, nem inkább nyomnak többet, mint a' *Gosen* földének az *Aegyptumi* csapásoktól való üressége és meg-menekedése, avagy egy s' két embernek az hajó töréskor a' tengerből való ki úszása, vagy egy-néhány házaknak az egész Város meg-égéskor a' tűztül való meg-maradások.

R. 2. *Olly dólgot-is* téznek alattomban föl e' *Fundamentumban* az üstökös Csillagok felől különböző értelemben lévő, csak némelly és igen kevés emberek, melly az igazzal ellenkezik; Tudni-illik, mint-ha a Tudós emberek, mind *Theologusoc*, s' mind *Philosophusoc*, sok minden üstökös Csillagokról *közönségesen* állatnák azt, hogy azok mindenkor ugy mondattatnának nagy nyomoruságok *előljáro Jegyeinec*, hogy ne találkozhatnék s' *ne adattathatnéc semmi hasonlotlan példa*; mellyben igen meg-csalatkoznak. Mert nem csak a' *Theologusoc*, hanem a' *Philosophusoc*, és *Astronomusoc*, Csillagokat s' Ég forgásokat vizsgáló Bölcsék-is, [csak némellyike-is ez utolsó rendüeknek, (y.)] nem állattyák az üstökös

y Peucer.
Cornelius
Gemma,
Milichi' David
Christiani, &c.

Jon. 3. v. 4.

Csillagokat olly el *mulhatatlan szükségességü előljáro jegyeknec* lenni, hogy azok után szükségesen s' el-mulhatatlanul következenek a' szomoru változások, és nyomoruságok. Hanem azok Isten haragjának *Jegyei*, és *fenegetőző* s' jó idején *meg-intő Jegyec*; minémü *Jegy* a' *Jonás Profétánac praedicállása* vala: *Még* ugy-mond *negyven nap* *vagyon hátra*, az *után Niive el-süllyed*. Illyen *Jegy* vala Istennek az *Ezechiás Királyhoz* lőtt izeneti-

2 Reg. 20.
v. 1.

Esa. 38. v. 1.

is az *Esaiás* által: *Rendeld-el* úgy-mond a' te házadat, mert meg-halsz te, és nem élsz. Melly *fenegetőző sententiáit* Istennek, jóllehet *általlyában* terjesztik a' Proféták elejekben a' bünös embereknek; mind-azáltal az igaz *Poenitentiánac* és az Istenhez való igaz *meg-térésnec* alatta értettetett *Conditioval* határozottatnak-meg, úgy hogy meg-lévén az igaz meg-térés, nem következik osztán el a' fenegetőző *sententia* után a' büntetés, *Jer.* 18. v. 7, 8. Hasonlo értelemben kell az üstökös Csillagok felől-is lennünk, midőn azokat az Isten haragjának és büntetésének *előljáro Jegyeinac* lenni állattyük.

IV. *Negyedic Fundamentum* ez: Mert *egynéhány-szor midőn üstökös Csillagoc látszottanac; nem gonoszoc veszedelmes állapotoc, hanem joc és igen vidámságos, gyönyörüséges dclgoc következtenec az emberekre.*

R. 1. Az *Harmadic Fundamentumra* való első *Feleletből e' negyedic Fundamentumnak-is fundamentom nélkül valósága* elég világosan meg-tetszik. **R. 2.** Osztán ha szintén valamely, avagy némely üstökös Csillagokat *vidámságos és gyönyörüséges dclgoc követtenek-is*; mind-azon-által az elmének micsoda élességével hozhattya ki abbol akar ki-is, hogy ottan mindgyárt, vagy valami idő múlva az után, nagy és nehéz nyomoruságok is nem következtenek vólna? I. Mert az Isten kemény ítéletinek folyásokat nem kell, egy holnapi, egy, két, sőt három esztendei idő mulással-is meg-határozni. 2. Mert az embereknek bünökért nem hadgya-el az Isten e' világnak igazgattatását, sem a' természetnek rendit

Matth. 5.
v. 45.
fordította; jóllehet e' világ csak gonoszban helyhez-tette-tett: Sőt ellenben meg-enyhíti büntetésit, és kedvez az őtet segítségül hívóknak; mert az ő haragjában-is meg-
Habac. 3.
v. 2.
emlékezik irgalmasságáról. Azért, ha né-melly üstökös Csillagok után nem gono-
szoc, hanem vidámságos és gyönyörűséges dolgot következtenek-is az Istennek némelly helyeken levő hiveire nézve; de azért más bűnös Nemzetségekre nézve ugyan Isten haragjának s' abból származó szomorú gonoszoknak idején meg-mutato jegyei vólnának azok.

V. ötödik Fundamentum ez: Mert az üstökös Csillagoknak jegyzéseket, erejeket, &c. [ha szintén volna-is valami] a gyarló és véggel-határozott elméjü embernek nem lehet által-látni s' meg-tudni e' föld kereksegen lévő sok Országoc, Tartományoc, Nemzetségec közzül, a' mellyec felett járnac, és kelne, és a' mellyeknek lakosi azokat láttyác, mellyikre tartozzéc.

R. E' Fundamentomnac az olyan babonás Astro-logusoc ellen vagyon ereje, kik az ő prognosticátiojokat babonáson meg-határozzák a' nyomoruságoknak bizonyos nemeire, bizonyos Országokra, Tartományokra, és bizonyos rendü emberekre, s bizonyos időkre, mellyet mint olyan babonás hejában-valóságot a' józanon értő Tudós embereknek serege-is meg-vét.

Communem
virorum doc-
torum senten-
tiam

R. De másodsor sem a Theologusoknak, sem a Philosophusoknak az üstökös Csilla-gok felől ez iránt való közönséges értel-

de Prognosticis Cometarum vid. apud Cl. Gisb. Voetium in Exerc. de Prog. Cometar. C. 3. pag. 24. 25. Et in meo hoc opusculo supra pag. 32. 33. 34. explicatam.

Pag. 85.
§. 108.

tiből sokszor reájoc bocsáttatnac az emberekre, és Nemzetségekre; de azonban semmi üstökös Csillagoc nem látszottanac előttöc.

Argumentum a' particulari ad universalem concludens non valet.

R. I. A' Tudós embereknek az üstökös Csillagok felől ez-iránt való közönséges értelmek ellen e' *Fundamentumból* semmi sem következik. Ezeket vagy amaz nyomoruságokat semmi üstökös Csillagok nem előzték-meg, ugy-mint eleve meg-jelentő jegyek. Azért nem-is kell hinnünk, hogy soha-is a' nehéz és közönséges nyomoruságokat, üstökös Csilla-

meket nem ostromollya, s' annyival inkább nem rontya ez a' *Fundamentum*. Mert midőn az üstökös Csillagok felől azt taníttják, hogy azok Isten haragjának, és a' bünért a' népekre következő szomorú gonoszoknak *előljáró jegyei*; tehát nem határozzák az ő *prognosticatiojokat* azokból a' nyomoruságoknak bizonyos *nemeire*, sem nevezet szerint erre, vagy amaz *Országra*, és *Tartományra*, ilyen, vagy amollyan *rendü emberekre*, &c. sem azoknak a' szomorú gonoszoknak *kezdetinec és tartóságoknac* idejét meg nem határozzák, hanem csak a' *közönségességben és meghatározatlanságban* állanak s' maradnak-meg.

VI. Hatodic Fundamentum ez: *Mert a' szomorú gonoszoc, az éhség, döghalál, vér onto hadakozásoc, &c. Isten igaz itéletiből sokszor reájoc bocsáttatnac az emberekre, és*

gok, úgy-mint azoknak eleve meg-mutató jegyei előznék-meg. Vétkes következés ez. I. Mert az Isten némelly *csapásit, és óstorit* nem csak üstökös Csillagok által; hanem más egyéb, mind Égi, s' mind földi jegyek,

Luc. 21.

v. 11.

úgy-mint *föld-indulásoc, rettenetes Égi tűzoc, és más szokatlan retteniésec* által-is jelentgeti, s' azok által-is nyilatkoztattya

néha ki, az ő e' földi bünös népek ellen való haragját az Égből. 2. Olly *dolgot-is* tésznek itt alattomban fel az ilyen-képpen *fundamentumozóc*, melly az igaztól távol esik; mint-ha tudniillik e' vólna a' Tudós és Bölcs embereknek értelme, hogy; *Soha nem esic s' nem történic e' világon olly nehéz és közönséges gonosz, melly annak-előtte üstökös Csillagoc által meg nem jelenttetnéc*, holott csak ezt állattják, az *Experientia*, nyilván való tapasztalás-is úgy tanitván, hogy tudni-illik: *Csak egy, avagy többire egy üstökös Csillag sem tetszik-fel, a' melly nehéz és közönséges nyomoruságoknac elő-járá s' meg-izenő jegye nem volna.* Távul legyen az az igen nyavalyás éles elméjűség a' melly ebből kölcsönös *viszsa-fordítást* hozna-ki, ilyen-képpen: *Csak egy üstökös Csillag sem tetszik soha fel, a' melly következő szomorú gonoszoknac meg-előző jegye nem volna.* *'Azért soha semmi gonoszoc nem következne elő-járá üstökös Csillag nélkül.* Nem következic így vissza-forditva; mint szintén im e' következő *Okoskodás-is*, hogy nem helyes: *Csak egy ember sincs olyan a' ki lelkes állat nem volna. Azért egy lelkes állat sincsen, a' melly ember nem volna.* Így el-hárítván a' Tudósoknak, mind *Theologusoknac*, mind *Philosophusoknac*, s' mind más rendű Tudós embereknek az üstökös Csilla-

gok felől ez-íránt való értelmek ellen előgördült *Ellen-
vetéseket*; Immár következik:

4. Haszon. IV. A' *Negyedic Haszon*, melly a' mi
idvösséges *Intettetésünc*. Ugy-é' hogy;
*Valamikor s' valamennyiszer Isten az Egen üstökös
Csillagot mutogat, mind annyiszor és mindenkor a'
bűnért az Országokra, Tartományokra, és Nemzetsé-
gekre következő siralmas állapotoc felől inti-meg jo
idején az által őket? &c.* No hát mi-is bűnös Magyar
Nemzetség, serkennyünk-fel, vegyük-észre magunkat,
Mert ha valamely más Nemzeteket feneget Isten reája
következendő nagy *Ostorival*, és az eckédig rajta for-
gott csapásinak *hétszerte* nagyobb *büntetésivel*; bizony
ugy tetszik nékem, hogy e' mi Hold fogytára jutott s'
bűnben zabállott, és mind eddig-is az Istennek rajta
lévő sok *Ostori* alatt ő Felségéhez meg-térni nem tudó,
s' nem-is akaró bűnös Nemzetünk az; Mert noha való-
ban meg-hatott a' sok *Ostor* bennünket; de mi ugyan
csak a' mi bűneinkben vagyunk, mind e' mái napig
Tűzben vetette Isten ez ő koporsója szélin fekvő bűnös
Magyar Nemzetséget, a' melly e' mái napig-is el nem
aludt; mindazáltal még-is az ő gonosszágának *tajtékját*
Ezechiel. 24. *ki nem fővé, s' forrá, és a' népnek tűzből*
v. 9. *ki-ragadtattatott üszege-is nem tért-meg a'*
Esa. 9. v. 3. *mái napig-is az ötlet meg-verő Istenéhez; ha-*
Jerem 48. *nem ugyan meg-nyugott az ő gonosszágánac*
v. 11. *seprejében, és nem fogott rajta semmit az*
Mos. 10. v. 9. *eckédig rajta forgott sok veszedelem. Sőt*
nem hogy jobbúlna, és naponkint bűneit hagydogálná;
de inkább, minden rendeiben többire minden-nap neveli
az ő Isten ellen való s' Égre kiáltó sok gonosságit,

ugy-annyira, hogy méltán bizony helye vagyon e' mi bűnös Nemzetünknek bűnös maradéka között, az Istennek *Esaiás Profétánál* lévő im ez keserves panaszának:

Esai. 1. v.

4. 5.

*Oh gonosz Nemzetség! hamissággal megterhelődött nép! gonosz mag! nemtelen hitván fiak! El-hagytác a' Jehovát, felboszszantottác az Izraelnek Szent Istenét, s' hátra tértenec ő tőlle. Mi az oka, hogy mellynél inkább ostorozlac titeket, annál inkább nevelítec a' bünt? Ime minden fejet el-fogott a' betegség, és minden szivet az erőtelenség! No azért serkennyünk-fel, s' ne vegyük siketségre ama' minapi 1680-dik esztendőben támadott nagy üstökös Csillagot, sőt azt-is a' mellyet leg-közelebb e' mostan folyó 1682-dik esztendőben látánk; mert kétség nélkül az Istennek fenegetőző újjai vóltanak azok. Annak-okaért ezekben (1.) *Először-is* az Istennek meg-foghatatlan hatalmát ismérjük-meg, *és féllýünc, s' rettegjünc* ő Szent, Felségétől, az ő mi ellenünk valo haragjának ilyen szokatlan és álmélkodásra méltó *jegyeit* szemlélvén. Mert az Isten az ő ilyen szokatlan munkáiban, (minémüek az üstökös Csillagok-is) az ő bűn ellen gerjedező haragját jelentgeti mind a' jóknak, mind a' gonoszoknak. A' jóknak azért, hogy azok az Istennek igaz fiúi félelmében megtartattassanak; a' gonoszoknak azért, hogy azok ugyan azon idvösséges Isteni félelemre, és az Istenhez való igaz meg-térésre felserkenttessenek. Az Istent-félőknek az ő Szent Igéjét hirdetteti az Isten, mellyel egyedül ők meg-elégedvén, eljáznak tiszték szerint való Keresztyéni hivatalyokban, mellyre Isten őket hívta, ha szintén az egész föld keresége meg-rendülne, s' le-omlana-is. A' bűnben meg-*

általkodott szívü istenteleneknek pedig, kik az Isten Igéjével, a' meg-rettenésre, és az Isteni félelemre, s' az Istenhez való igaz meg-térésre nem akarnak fel-serkenni, az ő Szent Igéjén kívül rettenetes és álmétkodásra méltó Égi Jegyeket-is terjeszt Isten szemek eleiben, hogy azokat látván, vagy meg-rettenyenek, s' meg-félemlyenek; és így az Istenhez meg-térjenek; vagy ha nem, tehát magok menthetetlenek legyenek. Minek-okáért az ilyen szokatlan Égi csudákra, (minémüek a' többi között az üstökös Csillagok) ne bátorkodgyunk, csufolódással és nevetséggel nézvénel azokat; hanem inkább féllünk, és meg-jobbúllunk, hogy a' reánk következő, és felettünk függőleg lévő büntetésit Istennek el-kerülhessük.

(2.) *Másodszor*: Ismérjük-meg büneinknek nagy és terhes vóltokat, és az Istennek azok ellen fel-gerjedt, s' *meg-emésztő tüzhöz* hasonló rettenetes haragját, melyet e' féle Égi jegyek által-is szokott a' bűnös embereknek ő Szent Felsege mutogatni. És így ezeket meg-ismérvén, vessünk-véget büneinknek, s' igaz meg-térésünkel jó idején előzzük-meg a' mi Istenünket, hogy az ő haragjából reánk ez után-is következhető rettenetes büntetésit el-kerülhessük.

(3.) *Harmadszor*: Csudálljuk, hirdessük, és magasztaljuk ez-iránt az Istennek a' bűnös emberekhez való ki-beszélhetetlen és véggel határozhatatlan nagy irgalmasságát, *ki az ő haragjában is meg-émlékeztic irgalmasságáról*, mellyel a' bűnös emberekhez viseltetik, és annyira szeret minket, hogy minek-előtte reánk a' büntetést el-

Nabac. 3.
v. 2.

hozná, annak-előtte elől-járó hirtévő követeit bocsátta mi hozzánk, mellyek által jó eleve meg-int bennünket. És az ő mi hozzánk való nagy kegyelmességéből azt cselekeszi. hogy jóllehet mi bűnösök s' *Poenitentia tartatlanoc* vagyunk; mindazáltal arra méltóztattya magát ő Felsege, hogy a' mi ő hozzá meg-térésünkben való restségünket és túnyaságunkat ilyen Égi jegyek, (üstökös Csillagok) által-is ébreszgesse és serkentgesse mi bennünk.

(4.) Cselekedgyük azt hát mi-is, *negyedszer*, hogy mellynél hamaréb lehet, siessünk a' mi életünket meg-jobbitani, hogy valami-képpen *Foenitentia tartatlanságunkal* meg ne bántsuk az Istent, hogy így osztán ő Felsege-is az ő irgalmasságát mi velünk közleni ne halaszsa. És hogy az Istennek azokat az ő *hétszerte nehezebb Ostorit* el-kerülhessük, mellyekkel régtől fogván egész Nemzetestől bennünket sok-képpen, s' közelebb pedig csak a' mi-napi üstökös Csillag által is meg-fenegete ő Szent Felsege, *térjünk-meg ő hozzá a' mi tellyes szívünc szerint, böjtöléssel, sirással, kesergéssel, és szaggassuc sziveinket s' nem ruháinkat.*

Lev. 26.

Joél. 2. v.

12. 13.

Ne ijedgyünk ugyan meg attól az üstökös Csillagtól kétségben ejtő félelemmel, és Pogányi módon; de Keresztyénül és *fiui félelemmel*, hogy az Isten haragjától féllünk, és az igaz *Poenitentiára*, az Istenhez való igaz meg-térésre fel-serkennyünk, nem csak illendő, hanem ugyan szükséges, és idvösséges-is. Mert az üstökös Csillagok, a' mint hogy *Had és Békesség hirdető követei* Istennek a' *gonoszoc* ellen; ugy ellenben

Poenitentiát hirdető *Praedicátori* ő Felségének az Istent-félő *kegyes embereknél*, mellyekkel őket az ő hozzá való igaz meg-térésre, és az hitre inti, és serkenteti. Cselekedgyük hát mi-is e' mi Keresztyéni szent tisztünket, és a' mi Istenünkhöz térjünk-meg; mert noha már sok izben és sok képpen meg-fenegetett Isten bennünket, sőt az ő haragját nagy mértékben ki-is ontotta bűnös Nemzetünkre; de ha ő hozzá igazán meg-térünk, én az én Uram JESUS Christusom nevében bátorságosan merem ígérni, hogy bizony el-fordittya róllunk a' veszedelmet és a' romlást, és meg-kegyelmez ennek az Hóld fogytára jutott és el-czondorlott Magyar

Jerem. 18.

v. 7. 8.

Nemzetnek bűnös maradékának, a' mint meg-ígérte: *Ha szolloc, ugy-mond, a' nép ellen, és az Ország ellen, hogy ki-gyomlá-lom, meg-rontom, el veszem egy szem-pillantásban: Ha meg-tér a' nép az ő gonosságából, a' melly ellen szollot-tam; én-is meg-bánom a' gonoszt, mellyet el-végeztem vala, hogy ő véle cselekedgyem.* Ez ő meg-másolhatatlan kegyelmes maga ajánlása és ígéreti szerint bizony meg-kegyelmez az Isten minékünk-is, ha igazán meg-

Joan. 3. 10.

Esa. 58.

v. 8.

térünk, mint a' Ninive Városbélieknek: És azt cselekeszi sok siralmas romlásink után, hogy *fel-támad, mint az hajnal a' mi világosságunc, és az mi békes-ségünc, (mihelyt ő hozzá meg-térünk) mindgyárt ki virágozic, és a' mi igasságunc mi elöt-tünc megyen, és az Urnac dicsőssége fedez-bé min-ket.* Azt cselekeszi továbbá mi velünk, hogy a' mi

Esa. 60. v. 20. *Napunc többé elne enyészszéc, és a' mi Holdunc elne fogyatkozzéc; hanem a'*

ÜSTÖKÖS CSILLAG.

Jehova önnön maga *lészen minékünc öröcké valo világosságunc, és a' mi keserüséginc napjainac végec szakad.* Oh URam! virrazd-fel hamar sok síralmas romlásink után ez örvendetes és kívánatos időnket!

A M E N.

DICSŐSSÉG
I S T E N N E K.
V E G E.

Kisztei Péter élete és munkái

Irta

Harsányi István,

sárospataki ref. főgimn. vallásnár.

I.

Kisztei Péter élete mindez ideig ismeretlen volt irodalmunkban. *Bod Péter* (Athenas, 143. 1), *Horányi* (Memoria Hung. II. pag. 354.), *Danielik* (Magyar írók. 147. 1.), *Szinnyei* (Magyar írók. VI. 44. hasáb) csak annyit tudnak róla, hogy gönczi ref. lelkész korában 1683-ban kiadott Kassán egy *Üstökös Csillag* cz. munkát.

Kisztei Péter gönczi ref. lelkész, nevét — a régi kor ama szokása szerint, hogy magukat sokan szülőföldjükéről: szülőfalujokról, vagy szülővárosukról nevezték — minden valószínűség szerint *Kiszte* nevű zemp-lévnvármegyei községtől vette. E község a XVII. században a Rákóczi család birtoka volt. 1683-ban Thökölyi foglalta el. Református temploma ma is van s mint fiókegyházközség Gercselyhez tartozik.

Kisztei 1650 körül Kisztén született. *Haraszthy Vincze* velejtei körjegyző úr szíves értesítése szerint Kiszte községben ma is él még egy tagja a Kisztei családnak, de már nem *Kisztei*-nek, hanem *Kiszti*-nek (Kiszti Imre földműves) írja nevét. Elemi iskoláit szülőfalujában: Kisztén végezhette. (Kiszte ez időben, amint erről az akorbéli lelkészi jövedelem kimutatása tanuskodik, anyaegyházközség

volt.¹⁾ Majd a *sárospataki ref. collegium* növendéke lett. 1666. július 5-én subscribált,²⁾ vagyis ekkor írta alá az iskolai törvényeket s ekkor lépett a felsőbb iskolai osztályba. A felsőbb osztályok tanulása ez időben rendszeren 5 évig tartott. Abban az időben tanárok voltak: Buzinkai Mihály (1656—83.), Pósházi János (1657—86.), Köpeczi Bálint (1665—68.) és Sellyei András (1669.) Kiszteinek „okos, jámbor, tanult, mértékletes, hitében kipróbált és kifogástalan életű“³⁾ tanulónak kellett lennie, mert tanulótársai szavazata alapján a coetusból, az ifjúság kebeléből a tanárok őt szemelték ki *senior* nak. Ezzel elnyerte a legmagasabb kitüntetést, amiben egy deák részesülhet. Mint senior, praeceptor, a collegium anyagi ügyeinek gondozója volt. Seniorsága alatt, mely 1670. április hó 17-ikétől 1671. márczius hó 14-ig tartott, a régi anyakönyv tanúsága szerint,⁴⁾ kilencz alkalommal (ápril., máj., jún., júl., aug., okt., decz., febr., márcz. hónapokban) számolt be a tanároknak (Buzinkai Mihály,

¹⁾ Liber Redituum. Sárospataki ref. főiskolai könyvtári kéziratár. 15. sz. 130. lap.

²⁾ Az anyakönyvi bejegyzés szövege: „*Petrus Kisztei Anno 1666. 5. Juli.*“ Közvetlenül utána e följegyzés olvasható: „*Fit Pastor celebris Gyöngyösi, Göncini &c.*“ Registrum Historicum Johannis Tsétsi. (A marosvásárhelyi ref. collegium könyvtárában levő régi spatoki collégiumi anyakönyv egyes részeiről készített másolat.) Spataki főiskolai könyvtári kéziratár. 41. sz. 33. levél. (Szombathi másolata.)

³⁾ A seniorúl választandó tanulóban megkívánt kellékek ezek voltak. *Békefi*, A sárospataki ref. főiskola 1621-iki törvényei. Bpest, 1899. 33. lap

⁴⁾ A seniori számadásokat felölelő részleteket, más részletekkel együtt 189-ban *Szinyei* Gerzson akkori főiskolai tanár és könyvtárnok másoltatta le *Illyés* Mihály theol. ifjuval a Marosvásárhelyen őrzött anyakönyvből. Főiskolai kéziratár 27. sz. 102—103. lap.

Póсахázi János) a kezelése alatt levő anyagi javakról.⁵ Seniorsága előtt 1669-ben contrascriba vagy segédsenior lehetett Pápai János senior mellett. Ez időben ugyanis seniorrá, ha feddhetetlen életű volt, előléptetésül rendesen a contrascribát választották meg. Senioroskodása után, Kisztei az akkori idők rendes szokása szerint rektornak, vagy tanítónak mehetett Patak környékére, valamelyik városba, vagy faluba egy vagy több évre; azután pedig valamelyik külföldi egyetemen folytathatta tanulmányait, mert, mint látni fogjuk, tudományos képzettsége arra vall, hogy külföldi akadémián is megfordult. Nevét nem találom ugyan a külföldi egyetemeken tanult magyarok eddig ismeretes névsoraiban, de ez egyáltalán nem zárja ki azt, hogy külföldi egyetemen is tanult, mert hiszen tudjuk, hogy több olyan magyar ifjú tanult a külföldön, akiknek nevét az eddig közölt névsorokban hiába keressük. Így pl. *Hilarius (Frölich) Tamás* kassai prot. lelkész neve nem fordul elő a wittenbergi egyetemen tanult magyarok névsorában, pedig ő maga

⁵ Legyen szabad bemutatnom a Kisztei első és utolsó seniori számadását *Első*: „Anno 1670. die 17. April. Redidit Rationem Scholae Senior, *Petrus Kisztei*, reperta est penes ipsum paratae pecuniae summa fl. 893. d. 13. Legata intacta. Pretium Prodromum fl. 4. d. 73.

Vina Benyeini Nro. 75.

Vina Patakini Nro. 6.

Vinacea Benyeini Nro. 27.

Vinacea Patakini Nro. 19.

Actum coram Rectorib. Scholae

Michaele Buzinkai

Joh. Póсахázi.“

Utolsó: „Anno 1671. die 14. Martii. Ultimam rationem reddi-

írja magáról a wittenbergi egyetem tanáraihoz 1574. febr. 18-án kelt levelében (közölte Riederer: Nachrichten c. gyűjteményében, 1764-ben 97—112. lap), hogy a wittenbergi egyetemen tanult. *Pesti Mizsér Gábor* neve sem fordul elő a külföldi egyetemeken járt magyar ifjak névsorában, de a Szilády Áron által közölt adat szerint (Pesti M. G. Novum testamentum-jához írt jegyzetében. 5. lap.) a bécsi egyetemen tanult. Így áll a dolog *Miskolczy János* tályai ref. lelkésszel is, aki maga írja magáról uti naplójában (közölve a Prot. új képes Nap-tár 1885. 44. s köv. lapjain), hogy 1714-ben az utrechti egyetemen tanult (52. lap), de nevét a Nagy Elektől közölte (Prot. Közlöny. 1885. 213. lap) utrechti magyar deákok névsorában hiába keressük. És így tovább. Nem lehetetlen, hogy Kisztei a heidelbergi egyetemen tanult, de ez egyetem anyakönyvének lapjai 1661—1704-ig hiányzanak. (Lásd Spataki Füzetek 1862 564. lap.)

A 2-ik sz. jegyzetben közölt anyakönyvi följegyzés szerint Kisztei előbb *gyöngyösi* majd *gönczi* hírneves

dit Scholae Senior *Petrus Kisztei*, reperta est penes eum pecuniae publicae summa fl. 431. d. 69. Pecuniae erogatae summa fl. 140. d. 53.

Vina Patakini Nro. 44.

Vina Benyeini Nro. 94. cum dimidio.

Lorae primariae Patakini Nro. 4. quatuor.

Secundariae Nro. 4.

Tertiariae Nro 5.

Lorae primariae Benyeini Nro. 6.

Secundariae Nro. 14

Triciti dolia Nro. 20. cum dimidio.

Farinae Nro 9.

Medium Lardum.

Actum coram Scholæ Rectore

Michaele Buzinkai.“

lelkésszé lett. („*Fit Pastor celebris Gyöngyösini, Göncini etc.*“) Hogy mikor ment Gyöngyösre lelkésznek, s meddig működött ott, arra adatokat, több irányú kutatásom daczára sem találtam. *Klimó Pál* gyöngyösi ref. lelkésznek „A gyöngyösi ev. ref. . . . egyház történetének vázrajza“ c. 1891-ben Gyöngyösön kiadott fűzetében, az ottani lelkészek névsorában (15—16. lap) a Kisztei Péter neve nem fordul elő. *Klimó Pál* úr, levélbeli szíves értesítése szerint, fűzetének megjelenése óta semmiféle adatot nem talált, mely Kisztei Péter ottani működéséről beszélne. Én a fenti, anyakönyvi följegyzés amaz adatát, hogy Kisztei gyöngyösi lelkész volt, tekintettel arra, hogy az valamelyik pataki tanár (talán éppen volt tanára, Póсахázi János) följegyzése, aki Kiszteinek kortársa, személyes ismerőse volt, — hitelesnek tekintem. Gyöngyösi lelkészkedése ez esetben az 1675—1681. évek közé esik.

Hogy Kisztei Péter mikor ment Gönczre s meddig lelkészkedett ott, azt ez idő szerint, adatok hiányában teljes bizonyossággal megállapítani nem lehet. Annyi azonban kétségtelen tény, hogy 1682. márczius hó 2-án és 16-án már Gönczön elpredikálta gyülekezete előtt a Halley-féle üstökös 1680—81-iki megjelenése alkalmából írt predikációját, melyet a következő 1683-ik évben Thökölyi Imrének ajánlva, Kassán ki is nyomtatott.

Hogy mikor lett Kisztei gönczi lelkésszé s hány évig működhetett ott, azt mégis úgy hozzávetőlegesen, a következő adatokból állapíthatjuk meg.

1671-ben a gönczi ref. lelkészeknek is az a szomorú sorsuk lett, mint a sárospatakiaknak (*Szepsi András* és *Szántai Mátyás*) és sok más prot. lelkészársuknak, t. i. működési helyükről az ellenreformáció

fanatikus hívei által elűzettek. *Szatmár-Németi Mihály*, aki az 1670-ik év második felében lett gönczi lelkésszé⁶, tisztársával: *Hernád-Németi Gergellyel*, ki már 1657 től működött Gönczön, 1671-ben űzetett el onnan.⁷ *Előbbi* Debreczenbe menekült, hol másfél évig a város kegyességéből tartotta fenn magát s tovább folytatta „a gönci szép gyülekezetben, hallgatói kérésére elkezdett“ imádságos könyvének (címe: „Mennyei Tárház Kultsa...“) írását, „melynek egy részét kiűzetetése (1671.) előtt elvégezte“ (Ajánló-levél 4 lev.) s majd 1673-ban, mikor kolozsvári lelkész lett, ugyanott ki is nyomatta (R. M. K. I. 1149. sz. 1710-ig 10 kiadást ért. Az első, 1673-iki kiadás egyetlen példánya a sárospataki ref. főiskola könyvtárában); *utóbbi* pedig Erdélyben húzódott meg, hol kükküllővári lelkész lett; majd visszajött Magyarországra s előbb sárospataki (1681—1686.), majd az innen 1687-ben (ápr. 24.) történt elűzetés után (lelkész-társa: *Debreczeni Ember Pál* nem sokára a szomszédos Hotykára költözött) ismét gönczi lelkész lett, honnan 8 évi működés után 1695. márcz. 25-én ismét elűzetett. († 1705.)⁸

⁶ *Füzy János* volt gönczi ref lelkész „A gönci ref. egyház története“ c. dolgozatában (Sárospataki Lapok. 1884. 358 s köv. lapok) *Szatmár-Németi Mihály* nevét nem említi az ott működött lelkészek között. *Szatmár-Németi Mihály* élettörténetét lásd *Szinnyei*, Magyar írók élete XIII k. 400–462. hasáb.

⁷ V. ö. *Katona*: *Historia Critica*. Tom. XXXIII. pag. 929. *Bod*, Magyar Athenás, 190. lap. *Szabó Károly*, Régi Magyar Könyvtár. I. 1149. számhoz fűzött jegyzete.

⁸ *Registrum Historicum Johannis Tsétsi*. 28 levél. *Szombathi*: *Memoriale Historicum*. („Series Pastorum Eccl. Ref. S. Patak“ c. szakasz.) Sárospataki ref. főiskolai könyvtári kéziratár. 42. sz. 71. lap. *Almásy Péter*: „Bánatban esett magyar népnek keserves versei az mellyek irattattanak amaz Néhai Sáros Pataki ez ideig Gönczre

Ez adatokból úgy ítélek, hogy valamint Sárospatakon nem volt lelkész 1671-től egészen egy évtizeden át, vagyis 1681-ig: úgy *nem volt Gönczön sem.*

Es valamint a sárospataki ref. egyházközség csak a Báthory Zsófia halála († 1680.) után, a Thökölyi-féle fölkelés sikereinek hatása alatt 1681-ben hívhatta meg Erdélyből lelkészeül az 1657-től 1671-ig Gönczön működött Szatmár-Németi Gergelyt s 1683-ban már a második lelkész (Debreczeni Ember Pál) is elfoglalta állását; úgy a gönci ref. egyházközséget is csak a Thökölyi-szabadságharczának fényes diadalai biztathatták szebb jövővel. 1681-ben még nem kapták vissza elfoglalt templomukat, mert az I. Lipóthoz 1681. decz. 8-án, az országgyűlés protestáns rendei által a részint erőszakkal elvett, részint különféle ürügyek alatt elfoglalt templomok, paplakok, iskolák és jövedelmek visszaadása ügyében benyújtott folyamodványban az Abaujvármegyében elfoglalt templomok jegyzékében *Göncz* még ott szerepel.⁹

Kisztei, akinek nevét *Füzy János* „A gönci ref. egyház története“ c. már említett dolgozatában nem említi (szerinte, bár az egyház 1672. ápr. 26-án megfosztatott szent edényeitől, de a templomot az üldöző hatalom *meghaqyta a protestánsok birtokában.* Ennek azonban ellentmond az a tény, hogy, mint említettük,

bé szállott Collegiumnak kiűzetetésének alkalmatosságakor, ugyan azon fellyebb meg nevezett Néhai Anya oskolának edjik méltatlan és legkisebbik Tagja által 1695. Esztendőben.“ (Sárospataki Lapok. 1884. 394–96 hasáb.) Közölte *Füzy János*; majd *Zsoldos Benő* a Sárospataki Füzetek (új folyam) 1805. évi (II-ik) évfolyamának 167–170 lapjain.

⁹ *Zsilinszky*, A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai. I. I. k. Budapest, 1893. 502. lap.

a prot. rendek 1681. dec. 8-iki folyamodványukban *kérik a gönczi templom visszaadását!*, e szerint tehát *csak 1682. elején mehetett Gönczre lelkésznek* s így ő volt a gyásztized után a fellélekzett gönczi ekklézsiának első lelképásztora. Márczius 2-án már ott prédikál (lásd munkája címlapját!) *s a következő 1683-ik évben mint gönczi lelkész adja ki „Üstökös Csillag“ cz. predikációját.* E szerint tehát bizonyos, hogy 1682-ben és 1683-ban Gönczön működött. Tekintettel most már 1. arra, hogy *Hernád-Németi Gergely* 1687. ápr. 24-én a vele együtt elűzött sárospataki collegiummal ment Gönczre lelkésznek; 2. arra, hogy *Révész Kálmán* abauji esperes úr szíves értesítése szerint *Kisztei Péter* neve, az abauji összes ref. lelkészek névjegyzékét az 1689-ik év febr. 2-ikától magában foglaló egyházmegyei jegyzőkönyvben már nem fordul elő: kétségtelennek kell tartanunk, hogy Kisztei 1689-ben, sőt már előbb: 1687-ben sem volt gönczi lelkész, mert ha az lett volna, bizonyára nem hívták volna oda lelkészül *Hernád-Németi Gergelyt*; kivéve természetesen azt az esetet, hogy két lelkészre volt szükség. *Füzy János* azt írja (Spataki Ref. Lapok. 1906. 155. lap. v. ö. Kassa és Abauj-Torna vmegye monogr. 331 lap), hogy a reformáció óta 1695. márczius 25-ig *két lelkész* működött Gönczön állandóan (?) s mikor az 1695-iki gyászos elüzetést írja le, *papokról*¹⁰ (tehát legalább is kettőről) beszél; holott *Almási Péter* fentebb (8-ik jegyzet) említett gyászversében csupán *csak egy gönczi lelkészről: Hernád-Németi Gergelyről* van szó. Én

¹⁰ „Az iskolát lerombolták, a papokat, tanítókat, tanuló ifjúságot elűzték; a templomot és az egyház minden javait etszedvén, azt a legnagyobb nyomorba döntötték“. (Sárospataki Lapok. 1881. 394. lap).

azt hiszem, hogy ha 1695-ben két lelkésze lett volna a gönczi ref. egyházközségnek, Almási mindkettőt elbúcsúztatta volna versezetében s Hernád-Németi mellett bizonyosan külön, névszerint is megemlítette volna *a másik lelkészt is*, annyival is inkább, mert Hernád-Németin kívül Tsétsi János tanárt és Szederkényi István seniort külön is elbúcsúztatja az Anya Schólával, ennek praeceptoraival és Göncz városával együtt.¹¹

Ez adatok szerint tehát Kisztei nem volt Gönczön Hernád-Németi Gergelynek *lelkésztársa*, hanem csak *elődje* lehetett s *ottani működése 1682 elejétől 1686-ig tarthatott*. Ekkor vagy meghalt vagy, amint a 2-ik jegyzetben említett anyakönyvi följegyzés végén („Fit Pastor celebris Gyöngyösini, Göncini &c.“) olvasható „etc.“ jélzés sejtetni engedi, más egyházközségbe ment lelkésznek. Élettörténete, mint látható, nagyon hézagos, mert kevés adat maradt fenn róla az utókorra.

II.

Kisztei eme munkájának újból való kiadására s élettörténetének megírására nagynevű irodalomtörténészünk: Szilády Áron halasi ref. lelkész buzdította e sorok íróját a folyó év elején, mikor a világ nagy érdeklődéssel várta a Halley-féle üstökös megjelenését, melynek 1680—81-iki feltűnésekor írta Kisztei e predikációját.

- ¹¹ „Légyen Isten hozzád immár *Tsétsi János*“ . . .
„Hű Prédikátorunk jó *Németi Gergely*“ . . .
„Édes seniorunk *Szederkényi István*“ . . .
„Isten *Praeceptorok* légyen ti hozzátok“ . . .
„Isten légyen hozzád immár *Anya Schóla*“ . . .
„Isten légyen veled immár *Gönc városa*“ . . .

Alkalomszerűségétől eltekintve, régisége — majd harmadfél százados emléke kálvinista egyházi irodalmunknak, — ritkasága — Szabó Károly, Régi Magyar Könyvtára. I. 1298. sz. a mindössze három ép és egy csonka példányát ismeri, melyek közül egy sárga bőrbe kötött teljes példány a sárospataki ref. főiskola könyvtárában van — és különösen tartalma az, ami egészen méltóvá tette e munkácskát arra, hogy történeti és irodalomtörténeti szempontból újra kiadassék.

E könyvecske az eredeti kiadásban, e jelen kiadásnál¹² valamivel kisebb szintén 8r. alakú (14—9 cm.), A—H ív = 116 (igazán 117) számozott lap, elől czimlap, ajánló levél, az olvasóhoz és versek 9 levél.

Mindenekelőtt leköti figyelmünket a nagyon érdekes ajánló levél, melyben szerző munkáját *Késmárki Thökölyi Imrének*, „Isten kegyelméből Magyar Ország edgyik Részének Fejedelmének és Urának, az Istennek e Magyar Hazában lévő Anyaszentegyházának Erős Oltalmazójának és Fautorának“ ajánlja. Mikor Kisztei

¹² Nyelv- és irodalomtörténeti szempontból kiadásunkról meg kell jegyezmem, hogy amennyire lehetett, hű másolatban (a címlap ugyanolyan beosztású és szedésű, mint az eredeti) készítettük. Nevezetesen megtartottuk a szavak eredeti alakját, az írásjeleket s a cursiv-betűs részleteket mindenütt cursivval s a többit is az eredetinek megfelelőleg szedettük. A rövidítéseket és az ékezetést azonban a nyomda már nem utánozhatta; amazokat feloldva, emezeket pedig a következőleg szedte: az à névelő = a'; az è mutató névmás = e'; v (u-val kezdődő szó elején) = u; v felette e, továbbá u felette e, s ü = ü; ô, o felette e = ö a farkas e=e'; a hosszú, farkas s és z = sz. A jegyzetek az eredetiben a levelek a lapján a szövegtől jobbra, b lapján pedig balra vannak elhelyezve. Megjegyzem végül, hogy az eredetiben az Almási Péter üdvözlő verse után egy jelvény (félhold, alatta csillag) áll, melyet a nyomda nem utánozhatott.

elhatározta, hogy „elmélkedését“ kinyomatja, nyomban a Thökölyi neve jutott eszébe (3—4 lap),¹³ amin éppen nem csodálkozunk, mert Thökölyi, akihez, a bujdosók (kik majd mindnyájan protestánsok voltak) vezérévé történt megválasztatása után a protestánsok mind nagy lelkesedéssel csatlakoztak, — ami egészen természetes volt, mert hiszen a „kuruc háboru, épen oly mértékben vallási, mint nemzeti küzdelem és teljesen magán hordta a *protestáns* színezetet“ (Pokoly, A protestantizmus hatása a magyar állami életre. 350 lap.) — 1682. augusztus 14-én már elfoglalta Felsőmagyarország fővárosát: Kassát¹⁴ és seregei pár nap alatt valóságos diadalmenetben foglalták el Lőcsét, Eperjest, Tokajt, Szádvárt, Ónodot, Putnokot, sőt szept. 2-án már Fülek is hatalmukba került és szeptember 16-án a török vezér a szultán nevében nagy pompa és ünnepélyesség közepette Thökölyit Magyarország királyává kiáltotta ki s a jelvények (köntös, kard, kormánypálca, zászló) átadása után fejére koronát tett.¹⁵ Thökölyi tehát, a hozzá intézett lelkes ajánló levél írásakor (1682. nov. 28.) hatalma és dicsősége tetőpontján állott, nevét mindenütt

¹³ A lapszámra való utalásunk mindig e *jelen kiadásra* vonatkozik.

¹⁴ A következő napon, aug. 15-én Thökölyi a góth stílusú Erzsébet-templomot a mellette levő Mihály-kápolnával együtt a lutheránusoknak, a katonai raktárrá fordított templomot pedig, mely azelőtt 1672. januárig a reformátusoké volt s ez évtől katonai élelemtárul, prófont és sóraktárnak használtatott, a reformátusoknak átadta. *Révész Kálmán*, A kassai első ref. templom tört. Prot. Szemle. 1897. 494. 497. lap.

¹⁵ Thökölyi, mint egykor (1605.) Bocskai, nem fogadta el a koronát; nem a királyi címet sem; ő csak *fejedelemnek s a magyarországi részek urának* nevezte magát.

lelkesedéssel emlegették s az ország annyit üldözött protestánsai tőle várták jogaiknak, templomaiknak visszaszerzését, sérelmeiknek orvoslását.¹⁶

Thökölyi, aki az 1681. május 7-én hiveivel tartott értekezleten, az országgyűléshez intézett levélben, párt-hiveivel együtt hangsúlyozta, hogy „a mi vallásunk, evangélikus religionk nekünk mindenek felett legelső” (Acsády, Magyarország tört. I. Lipót és I. József korában 354. lap): tényleg meg is tett mindent, amit csak tehetett a protestáns vallás érdekében. Jól tudta ezt Kisztei is s ezért nevezi őt „az Istennek e Magyar Hazában lévő Anyaszentegyházának Erős Oltalmazójának”, aki mióta „életének idejéhez képest, majd ereje felett való terhes gondját, testi, lelki szabadságért fegyverben levő s régtől fogva sokat szenvedő édes Magyar Nemzetünknek magára felvállalá: az időtől fogva annak ügyét forgatván, sem testi törődését, sem elmebeli éjjeli, nappali sok nyughatatlankodásit nem sajnálta, sem pedig költségének nem kedvezett, hogy az Isten Magyar Sionjának romladozott kőfalait építgethesse és az elesett lelki és testi szabadságot e Magyar Hazának helyére állathassa” (4. lap), s kíván néki „szerencsés és győzedelmes uralkodást, dolgaiban boldog előmenetelt és minden kegyelmekben bővelkedést” (3. lap).

Kisztei már munkája címének első két szavában („Üstökös Csillag.”) is valami olyat sejtet, hogy vala-

¹⁶ Az Apafi Mihály erdélyi fejedelem jóvoltából Gyulafehérváron tartózkodó sárospataki ref. collegium tanulói közül egy csapat a Thökölyi fényes diadalainak (Sárospatakot is elfoglalta) hatása alatt Sallai Pál senior (ő volt a visszaállított iskola első seniora) vezetése mellett visszaköltözött Sárospatakra. V. ö. *Szinyei Gerzson*, A sárospataki ref. főiskola rövid története. Sárospataki főisk. Értesítő. 1894—5. 5. lap. Zemplén vmegye monographiája. 231. lap.

mint az 1680—81-iki üstökös a maga „csudálatos nagyságával“ bámulatra ragadta az embereket: úgy Thökölyi Imre, a királyul kikiáltott dicsőséges vezér is olyan a Magyar Haza egén, mint ama csudálatos nagyságú üstökös, aki ugyancsak bámulatra ragadja mindazokat, akik az ő „testi, lelki szabadságért“ véghez vitt tetteit ismerik.

Az ajánló levélnél 6 nappal előbb (1682. nov. 22. Aláírása itt: „K. S. P.“) keltezett s „Az jóakaró olvasóhoz“ intézett beszédében megemlékszik Kisztei „a mi Anyai nyelvünkön“ 1665-ben kiadott „Az üstökös csillagok felől való Judicium“ c. ma már igen ritkává lett, csupán két példányban (Erdélyi Muzeum, Sárospataki ref. főiskolai könyvtár. Szabó R. M. K. I. 1023. sz. a. írja le) ismeretes munkájáról „egy nagy tudós Theologusnak“, aki nem más, mint *Komáromi Csipkés György*, a bibliai nyelvek és bölcsészet tanára a debreceni collegiumban. És megjegyzi, hogy e „b. e tudós embertül (kit becsületből említ) ellenkező értelember van.“ (8. lap).

Az ajánló levél ama részletéből, ahol arra kéri az olvasót, hogy olvasgassa e munkát lelki haszonnal addig is „*mig az ő mennyei jó Istene segedelméből szándékozása szerint nagyobbakkal kedveskedik*“ (11. l.): kitűnik először is az, hogy Kiszteinek e munkája volt az első (32 éves lehetett, mikor megírta), melyet „közön-ségessé tétettetett“ (t. i. kinyomatott); továbbá az, hogy ennél nagyobb munkák megírását és kiadását is tervezte. E tervének megvalósításában azonban vagy korán bekövetkezett halála, vagy a viszonyok gátolták meg; de az sem lehetetlen, hogy kiadott egy-két nagyobb munkát, de azok, mint annyi sok emléke kálvinista egyházi irodalmunknak, nem maradtak az utókorra.

Az olvasóhoz intézett beszéd után Lucanustól és Vergiliustól idézett s az üstökösre vonatkozó 4—4 sor után Almási Péternek, a kassai ref. iskola igazgatójának üdvözlő verse áll, aki mint Kisztei sógra (affinis sui) és igen kedves barátja írja alá a tiszteletére szerzett hat distichonból álló latin verset. Ez adat szerint tehát Kisztei gönczi lelkész korában, 1682—83-ban már nős volt s házasság útján való rokonságban állott Almási Péter kassai iskolaigazgatóval. Valószínűleg a Kisztei fia volt az a Kisztei S. Péter, aki mint a Kassán bujdosó sárospataki collegium növendéke 1699 okt. 15 én subscribált s mint szerencsi rektor halt meg.¹⁷

Ami most már magát a két részletben (két predikációul) elmondott, de tulajdonképen egy egésznet alkotó alkalmi predikációt illeti: a következőket jegyezhetjük meg. *Textusa*: Jóel II. 30—31. *Tárgya*: „Micsoda ítéletben kellyen lenni kinek-kinek az üstökös csillagok felől.“ A *Summa* után jön a *felosztás* (I—II. Rész). Az I. részt 1—3 pontban, e 3-ik pontot 1—2 alpontban tárgyalja. Ezt követi a *tanúság*, melyben kifejezi az üstökös csillagokról alkotott felfogását (17 l.) Majd jön egy *objectio* s azután az *okokkal* I—IV. (fundamentumokkal; az I. és III. több pontban) való erősítése a *tanúságnak*. Erre következnek a *tanúság hasznai* (I—IV. több pontal). A II-ik predikáció (43. az eredetiben 66. lap) voltaképen a III. *haszonnal* kezdődik.

A predikáció figyelmes átolvasása után előttünk áll Kiszteiben egy tudós lelkész, akinek jellemzéseül a következőket jegyezhetjük meg: Mint *predikáció-író* tartalom, forma és szellem tekintetében korának gyer-

¹⁷ Registrum Historicum Johannis Tsétsi. (Szombathi másolatában.) 47. lap.

meke s az üstökösökről nyilvánított felfogásában merőben kora felfogásának hatása alatt áll, ami egészen természetes is. Jellemző reá, hogy nem elégszik meg a fölvetett szöveg egyszerű, száraz tárgyalásával, hanem a Szentíráson kívül főleg a történelemből, itt is főleg a hazaiából (lásd 23, 24, 35, 36, 37, 39, 40—42, 62, 63, 65 lapokat!) fölsorolt példák által igyekeznek álláspontjának helyességét igazolni, erősíteni s a közben felmerülő ellenvetéseket megcáfolni. Széles ismeretköre lévén, kora számos hirneves tudósának, főleg külföldieknek műveit használja forrásokul s azokra a lap szélén közölt jegyzeteiben lelkiismeretes pontossággal hivatkozik. A külföldi tudósok munkáinak (történeti, természettudományi, bölcsészeti, theologiai) alapos ismerete, általában tudományos képzettsége, nagy oivasottsága azt igazolja, hogy ismereteinek gyarapítása, tanulmányainak továbbfolytatása céljából valamelyik külföldi egyetemen is időzött.

Jellemző reá az is, hogy mint kálvinista prédikátor a vonatkozásokat nem kerüli, sőt ellenkezőleg, ahol arra a legkisebb alkalom kínálkozik, nagy előszeretettel alkalmazza. Így említi alaptételének — t. i., hogy az üstökösök mindig a népnek bűneiért bekövetkezendő nagy nyomorúságoknak és siralmas változásoknak, megelőző, jó eleve hírt adó jegyei, melyek által az Isten az embereket igaz Poenitentiára s hozzá való saúl megtérésre serkentik (17 és 33 lapok) — igazolásként az éhségen, döghalálon kívül a vérontó hadakozásokat, a tatárjárást (22 lap), a Bocskai-, Bethlen-, Rákóczi-féle szabadságharcokat (23—24 lap), melyeknek szerinte egy-egy üstökös volt a megelőző jegye. E szabadságharcok jelentőségét, bár csak futólag, példaképen

emliti azokat, jól ismerte Kisztei, mert Bocskait „boldog-
emlékezetű”-nek, Bethlent „dicséretes emlékezetű”-nek
nevezi. Rajzolja a II. Rákóczi György alatti állapo-
tokat (1657—58); az 1660—61. (Karánsebes, Lugos,
Boros-Jenő, Várad, Sz. Job stb. elvesztése), 1663 (Ér-
sekujvár, Nógrád, Szecsén s több végház elfoglalása),
az 1670—72. stb. háborús időket és pusztításokat, a
gyásztizedet, majd az 1682-iki (Kassa, Ónod, Fülek el-
foglalása) hadakozásokat (35—42. lapok), részletesen
említvén természetesen hazájának saját korabeli siralmas
állapotát (hazáját holdfogytára jutottnak, nemzetét ei-
condorlottnak, temető sírja felé közelgetőnek, sőt már
koporsója szélén fekvőnek nevezi) s mindeme hadako-
zásoknak az ő idejében is, a feltűnt üstökösök voltak
előljáró, hirtevő követői (35 lap).

Kisztei *politikai felfogása*, álláspontja az ő gyakran
alkalmazott hazai tárgyú vonatkozásaiból egészen vilá-
gosan kitűnik. Ő a törökkel való szövetkezésnek, barát-
ságnak,¹⁸ — bár segítségére jött nemzetünknek a német
ellen — *nem barátja*, mert hazája iránti olthatatlan sze-
retetében attól fél, hogy úgy jár nemzetünk a török
segítséggel, mint aki megmenekedik az oroszántól (t. i.
a némettől) s ezután medve (a törökre céloz) találkozik
reája (40—41 l.); más szavakkal: azt hiszi, hogyha a
török segítséggel sikerül is legyőzni Lipótot, akkor meg
a török fog hatalmaskodni felettünk s dönt majd ben-
nünket romlásba.

¹⁸ Thökölyi a Bocskaiak, Bethlenek és Rákócziak nagysikerű
politikáját folytatta. Ő a török oltalom és szövetség eszméjének utolsó
képviselője nemzetünk történetében. Csak az volt a baj, hogy a
török hatalom az ő idejében nem volt többé a régi. Lásd: *Acsády*,
Magyarország I. Lipót és I. József korában. Bpest, 1898. 347—48 lap.

Az egész komoly, vallásos szellemben, erőteljes magyar nyelven írt predikációnak, mely itt-ott értekezés-szerű, *célja a tanítás*; az igaz bűnbánatra serkentés, hogy Isten „hétszerrel megöregbült“ (42 l.) csapása ne következék e sokat szenvedett hazára!

Kiszteitől az „Üstökös Csillag“-on kívül, ez idő-szerint, csupán egy, tizenkét versszakból álló üdvözlő vers ismeretes, mellyel, mint gönczi lelkész, *Somosi Petkó János* megyaszói ref. lelkésztársát üdvözölte az ő „Menyország Dicsőssége, Pokol Rettenetessége“ című 1683-ban Kassán kiadott (R. M. K. I. 1299.) munkájának (fordítás angolból) megjelenése alkalmából. E vers, melynek négysoros egyrímű versszakait 6+6 tagú sorok alkotják, a Somosi Petkó munkájában „A' Kegyes, és Istenes Olvasóhoz“ intézett előljáró beszéd után található. Megkapóan festi benne Kisztei a Menyország és Pokol közötti különbséget s buzdít a bűn elhagyására s a jól és szentül élésre. Tekintettel arra, hogy Somosi Petkó eme munkájából csak a *sárospataki ref. főiskola* könyvtárában őrzött egyetlen példány maradt fenn, ide igtatom Kisztei versezetét egész terjedelmében, czím-iratával együtt.

IN CONCIONES SACRAS

Regni Coelorum Gloriam, & Gehennae Terrorem,
Operâ ac Studio Reverendi¹ ac Clarissimi Viri
Domini JOHANNIS P. SOMOSI,

Inspectoris Fratrum Dioeces. Abauyváriensis Sárosi-
ensis, & Tornensis p. t. vigilantissimi, nec non Patris
sui observandissimi, graphicè delineantes.

1. Csuda mint irtózik minden a' *Pokoltul*,
Mint leg-keservesseb *bóldogtalanságtul*
Nincs a' ki ellenben futna *Menyországatul*
És attól irtóznék mint főb *Boldogságtul*.
2. De oh *Emberi Nem* veszett állapotya!
Ki a' bűnt mint vizet naponkint úgy iszsza,
Kevés a' ki vétkét meg-sirassa s' bánnya,
Méltó siratásra illy meg-romlott sorsa!
3. *Dicsőségességét* fényes *Menyországnac*,
S' Rettenetességét Pokol Kinnyainac,
Véghetetlenségét e' Két Allapatnac,
Melly halálon túl leszsz, kevesen gondollyák.
4. Testi bátorságban minden ember borúlt,
(Oh veszett természet!) s' Istentül el-fordúlt,²
Bűnnek özön-vize ugyan reá tódúlt,
Csuda hogy mind edyig már régen meg nem fúlt.

¹ Az eredetiben nyomdahibával: Revevendi.

² Az eredetiben nyomdahibával: el-fordlút.

5. Ember! *Menyországot* ki nyerni akarod!
 S' *Poklot* el-kerülni szívesen kívánod
 Hóltod után; Itt van *Két fő Orvosságod!*
 Mellyel ha élsz, büntül magad tartóztatod.
6. Gondolkodgyál, kérlek, *Fényes Menyországról!*
 S' *Pokolban* kinlódók *siralmas sorsárol*;
 El ne feletkezzél e' *Két Állapatrol*:
 Örök Boldogságról, s' a' kinos *Pokolról*.
7. *Fényes Menyországban* azok részesülnek,
 A' kik e' világon bűnökből meg-térnek.
 S' Testi bátorságnak álmából fel-kelnek,
Szentül, és kegyesen, s' Isten szerint élnek.
8. Ellenben *Pokolban* azok vettettetnek,
 Kik *meg-téretlenül* a' bűnben hevernek,
 A' szép *Intéseknek* semmit nem engednek,
 S' így bűnben meg-halván, Világból ki mennek.
9. Azért *Pokol Kinnyát* hogy el-kerülhessed,
Fényes Menyországot és hogy meg-nyerhessed,
 Kérlek e' *Szép Könyvel* lelked legeltessed,
 Hogy a' *Boldogságban* részedet vehessed.
10. Gondold *Menyországban* Hivek Boldogságát!
 S' *Pokolban* kinlódók *boldogtalanságát*,
 Hajat fel-borzasztó fogok csikorgását,
 S' mind *Két Allapatnac* örök tartóságát!
11. Így, hiszem, fel-serkensz; s' a' bűnből fel-kelni
 Inkább igyekezel, s' jól és *szentül* élni:
 Hogy *Isten előtt járj*, azt fogod akarni,
 S' nem gyönyörködsz tudva, s' szándékból vét-
 [kezni.

12. Ezt hogy cselekedhesd szüntelen éltedben,
Olvassad e' *Könyvet*, és rejts-el szivedben;
Ugy nem vettettel örök *setétségben*,
Sőt részeltettel *Fényes Dicsőségben*.

Haec Amoris & Honoris ergò animo lubenti apposuit,
PETRUS S. KISZTEI, Ecclesiae Gönczien-
sis p. t. Minister indignus.

Ha Kiszteinek e kettőn kívül nem maradt is ránk több munkája, de ez a kettő is elég arra, hogy nevének becslést, emlékének tiszteletet szerezzen. S amint pl. *Tofeus Mihály* sárospataki tanár, majd erdélyi ref. püspök († 1684.) amaz egyházi beszédeit, melyekben történeti vonatkozások vannak, az újabb történetírók, pl. *Acsády Ignác, dr. Dézsi Lajos* korrajzi forrásműül használják;¹⁹ épúgy lehet Kisztei *Üstökös Csillag* cz. most újból kiadott predikációját is, a benne nagy számmal előforduló s főleg a hazai történetből vett vonatkozásainál s ethnographiai adatainál fogva forrásmunka gyanánt használni.

¹⁹ *Dr. Dézsi Lajos*, Magyar író és könyvnyomtató a XVII. században. Bpest, 1899. 38. 1. 5. jegyzet. Acsády, id. m. 307. lap.

